2DE JAARGANG 15 APRIL 1924 No. 2

DE TEMPEL

TIJDSCHRIFT GEWIJD AAN VRIJE RELIGIE

OOSTERSCHE- EN WESTERSCHE RELIGIE. OCCULTISME. SPIRITISME. THEOSOPHIE. ASTROLOGIE. KABBALA. VRIJMETSELARIJ. ANTHROPOSOPHIE. ROZEKRUISERIJ. MYSTIEK. PSYCHICAL RESEARCH. WETENSCHAP. ARCHITECTUUR. KUNST EN WIJSBEGEERTE

ABONNEMENTSPRIJS:

PER JAAR	F 7.50
PER KWARTAAL	„ 1.90
LOSSE NUMMERS	„ 0.35
NED. OOST-INDIË: PER JAAR	„ 10.--
BUITENLAND: PER JAAR	„ 12.50

BIJ VOORUITBETALING TE VOLDOEN.

VERSCHIJNT DEN 1sten EN 15den VAN ELKE MAAND

BUREAU VOOR REDACTIE EN ADMIN.:
VALERIUSPLEIN 20 - TELEFOON 29747
UITG. „DE VRIJ RELIGIEUSE TEMPEL"
Mij. tot bevordering van Vrij Religieuse Belangen
Directeur: K. H. NOEST Jr.

De eenige nog bewoonde Nederlandsche kluis op den Schaesberg bij Valkenburg (L.) 1)

Bepaald veel kluizenaars heeft Nederland nooit geherbergd, en daar dit wel spoedig geheel tot het verleden zal behooren, geven wij hierboven een afbeelding van de eenige nog bewoonde kluis in Nederland.

1) Uit: Neêrlandsch Volksleven. Uitg. P. M. Wink. Zalt-Bommel.

RESURRECTIE. (Paaschgedachten)

DOOR

Ds. A. E. F. JUNOD

WELK een rouw draagt de Aarde, om wat zij aan vreugde verslond! Uit haar schoot kwam leven voort. Tot haren schoot keerde 't gestorven weder.

Oog en hand en zin en ziel werden van genot vervuld, van bekoringen verrukt. Rijk en mild had zich een gevende Hand over de wereld geopend. Straks strekt een andere Hand, de nemende Hand, even onmerkbaar zich uit over de wereld. En zij neemt wat gegeven was, wat gegeven scheen voor goed.

Maar is er dan niets waard te blijven, van al wat eens ter wereld kwam? Moet het alles, naar een onzichtbaar-geschreven wet, den weg weer terug gaan, dien het kwam? En is het hangen en hunkeren, wat het menschenhart doet, naar iets dat overblijven mocht, een gansch bedriegelijk of bedrogen gevoel?

Bij het wegbrengen hunner dooden poogden de treurenden het stoffelijk overschot te redden van de ontbinding des verderfs. Zij omwonden het doode lichaam, zij balsemden het stramme lijk, zij sloten het weg in een bewarend sarcophaag. Of zij gaven weg wat niet te behouden viel, en zij beeldden in marmer, in brons, op duurzaam doek de geliefde beeltenis uit. Of aan snelle vernietiging prijsgevende wat anders langzaam toch verteren zou, zamelden zij de assche als laatste rest van vergankelijkheid, in plechtig toegesloten en weggeborgen urne. Of ook, en ten leste, als minste en toch als beste overblijfsel, wanneer geen schijnbezit kon vervangen het onherstelbaar verlies, was daar de herinnering aan 't verleden. Daarin leefde de verdwenen gestalte voort. Een elkaar nablijven in gescheidenheid. In zichtbare eenzaamheid een onzichtbaar samenzijn.

In al deze gebaren heeft de menschheid haar hoop en geloof en haar liefde neergelegd. Van een nog ongeopende toekomst wacht elke nieuw ter wereld gekomen generatie het antwoord op zooveel vragen. Ook op de vraag naar onsterfelijkheid. Alleen loopt het onbedwingbaar verlangen er op vooruit, en verdraagt de gespannen verwachting moeizaam haar ongeduld.

Aan de zieners vraagt men om openbaring. Aan de tegensprekers leent men, tegen wil en dank, ook het oor. Men gelooft wat men graag gelooven wil. Men twijfelt, omdat men ook niet volledig buiten twijfel blijven kan.

* * *

Zoo wordt het Paschen. Ieder jaar opnieuw met dezelfde boodschap van onsterfelijkheid. Er wordt weer geluisterd, geloofd, getwijfeld. De adem van het Leven strijkt over de wereld, waar de adem van den Dood ook vrij spel heeft. Niets verandert er om. Het blijft alles staan en gaan zooals het alles stond en ging. Slechts in een menschenziel kan de klank anders zijn geworden. En aan dat nieuwe zielsgeluid hangt een gansch nieuwgeworden menschbestaan. Daarom is het, dat er altoos nog plaats is voor het Paasch-evangelie: plaats om het te doen hooren, en plaats om het op te nemen in diep voorbereide harten.

Het is de prediking van wat niet sterft, omdat het niet sterven kan. Tegenover de ontbinding, die uit elkaar doet vallen, staat de aaneenhechting, die het eenmaal saamverbondene niet meer uiteen laat gaan. Deze macht van aaneenhechting is het, die aan hooge en heilige dingen der ziel een eeuwig bestaan verzekert. Eeuwig, zooals de ziel zich van een eigen onsterfelijkheid bewust is. De ontbinding der stoffelijke verbondenheden deert haar niet. Zij aanschouwt ze. En, naarmate van haar toenemend zelfbewustzijn, ziet zij op al die stof-ontbinding neer. Zij aanvaardt die wet van het komen en gaan, als een wet van het hierbeneden, van het vluchtige nu. Maar des te meer weet zij voor zichzelf van schoone, groote dingen, gedachten, gevoelens, waarheden, onstoffelijke werkelijkheden, die haren schat uitmaken, onvergankelijk.

Figuren, die iets van deze geestelijke waarden verpersoonlijken, staan in het eeuwige licht of licht der eeuwigheid.

Die figuren, eenmaal van het wereldtooneel afgetreden, zijn geen verleden geworden in den gewonen zin van het woord. Hun bestaan is een bestendig voortbestaan geworden, een bewaring uit den dood, ook uit de afsterving der vergetelheid, ook uit de afbrekende hand der critiek, uit het vernietigend vonnis van de historie, die zonder aanzien des persoons alle onvolkomenheid herleidt tot haar ware gedaante.

Zoo leeft een wereld van persoonlijkheden in

lichtenden glans van onsterfelijkheid. Aan hen ziet en voelt tijdgenoot en nageslacht het eeuwig bezit der geestelijke waarden. In de Christus-figuur verneemt en verstaat de Christenheid deze boodschap, al eeuw in, eeuw uit. Nu ook weer in deze dagen. Het is haar goede Paaschboodschap, evangelie van behoud tegenover het machtwoord van den dood.

Resurrectie, wederopstanding. Dat wonder valt te beurt aan alles, wat uit de wereld der onbewegelijke Waarheid is.

Hoe meer we daarvan in ons hebben, des te nader zijn wij, bij alle doodsgevaar, aan het eeuwig behoud toe. Dat is de groote, onvolprezen openbaring, die als „een dag des heils" over een menschenziel opgaat, als een Paaschmorgen voor de zoekenden bij het Christus-graf:

O dag des heils, o Heden!
O zuivere morgenpracht!
Wat deert mij nu 't verleden?
Wat heugt mij van den nacht?
Ik kan alleen bezinnen,
Dat ik met ziel en zin,
Het leven durf beminnen
Omdat ik U bemin.

DE INVLOED DER KERK

DOOR

KAPT. A. DE VRIES.

ONZE vaderlandsche geschiedenis vangt ongeveer aan bij den tijd van de geboorte van Christus. Wel wordt ons een en ander verteld van de tijden, die daaraan voorafgingen, en zoo hooren we het een en ander van de Keltische stammen, die hier op Drenthe's heidevelden leefden, welke men meent te moeten dateeren op ongeveer 1100 v. C., en welke stammen bij ons bekend werden, doordat ze in de z.g. hunnebedden sporen van hun cultuur achterlieten; maar de eigenlijke geschiedenis vangt toch meer aan met die gedeeltelijk beschaafde stammen, als Batavieren, Germanen, Kaninefaten en andere, waarover de Romeinen ons in hun nagelaten geschriften inlichten. Ons land was derhalve ten tijde van Christus' geboorte bewoond door een aantal verschillende volksstammen, die hetzij in het geheel niet, hetzij ten deele in hun afstamming eenigszins aan elkaar verwant waren, maar elke stam voelde zich onafhankelijk van een andere, waarmede doorgaans bloedige veeten werden uitgevochten. Zooals het b.v. bij ons gesteld was, zoo was het overal, zij het ook dat dergelijke toestanden niet overal gelijktijdig bestonden. De Egyptenaren waren reeds beschaafd, hadden reeds een geordende samenleving toen we 4000 en meer jaren v. C. schreven en er van het bestaan van Germanen en Batavieren nog geen sprake was. Dit echter kunnen we vaststellen, dat er willekeur en het recht van den sterkste in den meest hevigen graad heerschten alvorens er sprake was van een geordende maatschappij. Werd een landstreek, waar een ruwe volksstam woonde door een of andere oorzaak, b.v. hongersnood, niet langer bewoonbaar geacht, dan trok de stam voort, doodde en vernietigde alles, wat hem bij dat trekken in den weg stond en vestigde hij zich waar de omstandigheden hem gunstiger schenen; daarbij niet vragend, of wellicht het territoir, waarop hij het oog sloeg, reeds door een andere stam was ingenomen. Was deze niet opgewassen tegen den indringer, dan stond hem, òf slavernij open, òf hij moest op zijn beurt verhuizen. Gemeenschapsgevoel was indentiek met stamgevoel. Daarbuiten strekte zich de naastenliefde niet uit.

Toen breidde zich bij ons de Christelijke godsdienst uit, predikers van de nieuwe leer bewerkten ons land, vaak van uit Engeland, uit den stam der Angelsaksen, welker taal niet zooveel verschilde van dien der verwante stammen der Franken, Friezen en Saksers, die in onze streken zich ophielden.

Zoo kwam de bekende Willebrord uit Engeland tot ons in den jare 690, Bonifacius zette zijn werk voort, totdat hij in 755 te Dokkum door de Friezen vermoord werd. Ook Lebuinus kwam uit Engeland tot ons. De abt Gregorius, die na den dood van bisschop Bonifacius de bisschoppelijke werkzaamheden in het bisdom Utrecht waarnam, wees hem de IJselstreek als het terrein zijner werkzaamheden aan. Het was geen gevaarlooze taak, om in die tijden het Christendom te prediken voor de heidensche stammen der Saksers, die Wodan als hun oppergod aanbaden. Het leven van Lebuinus

liep dan ook wel eens gevaar. Maar met hun idealistisch streven, bereikten hij en zijn opvolgers, dat de eerste gemeenschappelijke band gelegd werd tusschen de verschillende stammen die Europa bevolkten, want hoe langer hoe meer vond de leer ingang, en naarmate de leer ingang vond, begonnen de stammen punten van aanraking te krijgen, zagen zij broeders in de vijanden van weleer. De eerste grondslag voor geordende toestanden was daarmede gelegd. Zonder deze onversaagde voorgangers, zou Europa misschien nog eeuwen gebleven zijn het land der wilde stammen, der zwervende nomadenvolken, blootgesteld aan de ongeregelde overvallen, der Europeesche Arabieren, zooals we die stammen zouden willen betitelen, ten einde onze bedoeling duidelijk uit te drukken. Thans vormden zich geleidelijk gemeenschappen, aanvankelijk geschaard om diegenen, die, doordat ze aanzien genoten als hoofdman, als grootgrondbezitter, als koning, burchtheer of als hoog geestelijk persoon in staat waren bescherming te verleenen aan diegenen, die deze van noode hadden. Laatstgenoemden moesten als dank voor de verleende bescherming den heer diensten bewijzen in den vorm van arbeid: soms behoorden ze met lichaam en ziel aan den burchtheer toe, daardoor ontstond het instituut der lijfeigenen en hoorigen. Door de rust die het Christendom bracht, ontstonden er betrekkingen tusschen de verschillende landstreken, de handel ontwikkelde zich, de welvaart nam toe.

Wel was de strijd nog niet van de lucht, wel was het duizendjarig rijk van vrede niet zoo dadelijk aangebroken, maar er was reeds een grootere sfeer van veiligheid geschapen en dat was reeds een heel ding. Steeds breidden de gemeenschappen zich uit, de kerk zorgde dat ze de macht in handen hield door zorgvuldige organisatie van haar bestuur. En al oefende ze haar voogdij wel eens al te zeer uit en al waakte ze vaak te streng over het zieleheil van haar discipelen, zoodat men kon spreken van de dwingende macht der kerk, dat neemt toch niet weg, dat de kerk beschouwd kan worden als de factor, die Europa gemaakt heeft tot het georganiseerde statencomplex van onzen tijd, zoodat dit door die organisatie, door de cultuur, die zich als gevolg hiervan vrijelijk kon ontwikkelen, een voorsprong verkreeg op andere werelddeelen, waar de ongeregelde toestanden nog lang bleven heerschen. De kerk oefende heerschappij over het individu, dat geheel ondergeschikt was aan de gemeenschap. Haar leiband bleek echter te straf, ze hield geen rekening met den drang naar ontwikkeling, die in elk individu sluimert, en welke zich op den duur niet laat onderdrukken. Daardoor wist de kerk geen leiding te geven, ze liep achter de feiten aan, welke de wetenschap als onomstootelijke waarheden naar voren bracht en welke de kerkelijke dogma's omverwierpen. Het individu ontworstelde zich daardoor geleidelijk aan de macht der kerk, zeer tot schade van de gemeenschap. Want, zooals dat in den regel gaat, thans verviel men in het andere uiterste, algeheele vrijheid eischte het individu al gauw op, een golf van materialisme ging over de wereld, geestelijke waarden gingen geheel onder in het streven, om het eigen stoffelijk bestaan zooveel mogelijk te veraangenamen. Het rekening houden met de belangen van den buurman was daarbij bijzaak.

We leven thans nog midden in die materialistische periode, al begint men meer en meer in te zien, dat men er niet komt door de individueele belangen op de spits te drijven. Wij meenen in de vrij religieuse opleving mede een factor te zien, welke meerdere belangstelling voor het gemeenschapsleven als zoodanig in zich sluit. Gelukkig daarbij, dat ze niet vastgekoppeld is aan starre dogma's, de oude fouten der kerk kunnen dan wellicht vermeden worden en haar beginselen leidend en levenwekkend werken bij den opbouw der vermolmde individualistische maatschappij, welke gegrond moet zijn op meer communistischen geest.

Aldus zien we in de geschiedenis van het menschelijk gemeenschapsleven een herhaling van de ontwikkeling van den menschelijken geest. Hulpeloos als het kind is na de geboorte zoekt het bescherming bij de zooveel sterkere moeder, laatstgenoemde beschermt en leidt den zwakke, en doet hem geestelijk groeien onder haar toezicht, hetwelk zij uitoefent, gegrond op een basis van gehoorzaamheid. Dan komt het moment, dat het kind is uitgegroeid tot volwassen mensch, het heeft zich zelf een denkbeeld gevormd omtrent menige zaak, het heeft zich een levensvisie verworven en wenscht naar de beginselen, welke het voor zich uitstippelde te leven. Het wenscht niet meer de meening van den oudere te volgen, wil zijn eigen weg gaan, die meerdere malen belangrijk van de zienswijze der ouderen kan verschillen. Dan komt de breuk, tenzij de oudere werkelijk leidend is opgetreden en niet dwingend, tenzij hij met ruimen blik de eigenaardigheden van het karakter van het kind heeft leeren onderscheiden en zoodanig gewerkt, dat die speciale karaktereigenschappen zich konden ontwikkelen in de richting die voor het

kind de aangewezene bleek, onverschillig of hij als oudere, de levensopvatting van het jonge wezen kon deelen. Heeft hij als oudere zoo gewerkt, dan zal hij het vertrouwen van het kind bezitten, dan zal de band welke tusschen hem en het kind in de jeugd zich vormde, in den ouderdom blijven voortbestaan en zal het jonge leven zich niet afwenden van hem die eens zijn eenige leidsman was. Het kind zal den raad en de voorlichting gaarne blijven ontvangen en zal, hoe ook de levensopvattingen uiteenloopen, veel goeds weten te ontdekken in de woorden van den oudere. De verhouding tusschen beide is een andere geworden dan voorheen, maar ze bleef gegrond op onderlinge waardeering en samenwerking. Op de zelfde wijze dient de religie voorlichtend en leiding gevend den mensch terug te brengen in het kader der gemeenschap, zonder dezelve vast te leggen aan de dogma's van duf kerkelijk secteleven.

HET LIJDEN IN DE GESCHIEDENIS VAN HET CHRISTENDOM

DOOR

H. G. CANNEGIETER.

I.

DE BETEEKENIS VAN HET LIJDEN IN DE GESCHIEDENIS VAN HET CHRISTENDOM

HET lijden wordt in alle godsdiensten der wereld van bijzondere beteekenis geacht. Geen wonder, waar het leed zulk een groot deel van het menschenleven vult — dat de geloovige zich afvraagt: „Wat wil God met het lijden; welke bedoeling heeft hij ermee? En hoe behoort de godsdienstige mensch tegenover het leed te staan?

Wij herinneren ons, hoe dit vraagstuk vooral onder de Israëlietische vromen ernstig en diep overdacht is geworden. Het boek Job is geheel aan dit vraagstuk gewijd en de tweede Jezaia meent er de oplossing van gevonden te hebben, als hij het beeld ontwerpt van den lijdenden dienaar Gods.

Wat heeft God toch vóór met den mensch, dat „al zijn dagen zorgen zijn en zijn bezigheid is verdriet?"

Den Prediker verbijstert dit vraagstuk; maar de dichter van Job geeft een antwoord: „Géén straf is het leed der mensch", zegt hij, „maar een middel om zijn geloof en deugd op de proef te stellen; God wil hem door slagen opvoeden". Doch Jezaia wordt ook door déze oplossing niet bevredigd. „De vrome moet lijden", leert hij, „opdat door zijn leed de zonden der menschheid worden geboet". En hier is hij de voorlooper van het Christendom, van Jezus Christus, zeggende: „Onze krankheden had hij op zich genomen; onze smarten, hij heeft ze getorst".

Doch al verheerlijken wij het kruis om dengene die gekruisigd werd, — wij weten heel goed, dat het niet zijn *lijden* is, dat wij verheerlijken, maar de verheven *bedoelingen*, waarvan dit lijden het gevolg moest zijn. Dat Jezus een offer wilde geven, dat hij het martelaarschap op zich nam om zijn zending te kunnen volbrengen, dit is ons de glorie van den Goeden Vrijdag. Maar niet het lijden op zichzelf.

En toch,... de verheerlijking van het lijden beslaat een voorname plaats in de geschiedenis van het Christendom. Reeds de evangelist Lucas geeft blijk van een groote voorliefde voor armoede en ellende. Hij ziet in den lijder als zoodanig iets verdienstelijks, hetgeen o.a. blijkt uit zijn verhaal van den ongelukkigen Lazarus, die louter om zijn ellendigheid den Hemel verdient. Deze opvatting is gemakkelijk te verklaren: wie het oudtijds algemeene, en nog vrij verspreide geloof aanhangt, dat Gods rechtvaardigheid moet gelijken op wat wij onder menschen gewoon zijn rechtvaardigheid te noemen, en Hij dus aan ieder stipt dezelfde maat van geluk en ongeluk moet afwegen, zal overtuigd zijn, dat de rijke die hier op aarde voorspoed geniet, in 't hiernamaals zijn portie pijnen zal krijgen, terwijl daarentegen de arme, die hier moet lijden, ginds ruimschoots schadeloos zal worden gesteld door blijdschap en geluk. Hierbij komt ook nog deze overweging: wie teveel werk maakt van het stoffelijk leven, zal allicht schade lijden aan zijn ziel.

Oudtijds maakte men een strenge scheiding tusschen het stoffelijke en het geestelijke, en hield deze voor elkaars onverzoenlijke vijanden. „Het vleesch begeert tegen den geest, en de geest tegen het vleesch, en deze strijden tegen elkander", heet het in den Galatenbrief. En daarom is „het bedenken des vleesches de dood, maar het bedenken des geestes is leven" (Rom. 8 : 6). Hoe meer men zich onthoudt van de zorg voor het lichamelijk en stoffelijk welzijn, des te beter gelegenheid heeft men, aan het heil zijner ziel te werken. Onthouding van lichamelijke genoegens en kastijding des vleesches vinden wij in alle godsdiensten als Gode-welgevallig werk aangeprezen. Denkt slechts aan de Israëlietische vromen, de Farizeeën, die uit godsdienstige overweging zich het gebruik van vleesch ontzegden, en zich kwelden met allerlei onaangename lasten. Maar vooral bij de Indiërs wordt de lichamelijke zelfkwelling toegepast, om de ziel meer vrij te maken van de stof. Het zich oefenen in deze zelf-

verzaking noemt men ascese. (Grieksch woord, beteekent „oefening"). Met deze ascese gaat meestal gepaard een gevoel van wereldverachting. De oude Christenen schuwden het maatschappelijk leven, hielden zich verre van alle vermaken, verwaarloosden hun burgerplichten, en trokken zich zooveel mogelijk uit de samenleving terug. In den Jacobusbrief o.a. wordt wereldsch-gezindheid als een groote zonde gelaakt: „Weet gij niet, dat de vriendschap met de wereld is vijandschap tegen God?" De Christenen moeten de besmetting der wereld ontvlieden, en zich afzonderen van hare verleidingen en aanlokkelijkheden.

Zoo zien wij het vrijwillig lijden reeds spoedig als verdienste beschouwd, en worden zij heilig geprezen, die het in de kunst van zelfverzaking en van dooding des vleesches ver hebben gebracht.

Een sterk voorbeeld van Christelijke zelfverzaking levert de Heilige Antonius, die 300 jaar na Christus in Egypte geleefd heeft. Door het lezen van Jezus' ontmoeting met den rijken jongeling geschokt, gaf hij al zijn goed aan de armen, en trok zich in de woestijn terug, waar hij aanvankelijk in een grafspelonk en later in de ruïne van een kasteel ging wonen. Honderd jaar later vinden wij zekeren Simon zich ter eere Gods kwellen, door dertig jaar lang op een hoogen pilaar in de open lucht te blijven zitten, terwijl de bewonderende schare hem voedsel in een mandje toereikt. Maar met Benedictus, die wéér honderd jaar later leefde, wordt het monnikenwezen tot een stelsel verheven.

De vrome Christenen, die het lijden als een verdienstelijk werk op zich willen nemen, kunnen hiertoe gelegenheid vinden achter de kloostermuren, die hen van de verlokkingen der wereld zullen afzonderen. Drie geloften hebben zij hiertoe af te leggen: die van armoede, kuischheid en gehoorzaamheid. Door de armoede moet de sterke band van het bezit gebroken worden, die den mensch zoo hecht aan de wereld bindt. Door de kuischheid moet de kloosterling al het wereldsche in zich dooden, om de deugd der volkomen zelfverloochening te kunnen bereiken. En, om het vleesch allen lust te benemen, striemt men zich met den geesel tot bloedens toe, of gaat het naakte lichaam in doornen heen en weer rollen. In sommige kloosters legt men zich de kwelling op van nooit een woord te spreken, doch levenslang te zwijgen; — in andere bemetselt men de wanden met doodshoofden, om elke gedachte aan vreugde en blijdschap tegen te gaan. Want hoe ellendiger en ondragelijker men het zichzelf maakt, des te losser wordt men van vleeschelijke begeerten, en des te hemelscher gezind wordt men. Zelfs de natuur in al haar pracht wordt dezen vromen een herinnering aan het lijden. Van Catherina van Sienna, een jonge vrouw uit de 14de eeuw lezen we, dat zij, in het voorjaar door de bloeiende velden wandelend, uitriep: „Hoe heerlijk doen de roode bloemen ons denken aan... de roode wonden van Christus!"

Zulk een woord bewijst voldoende, hoe onnatuurlijk en ziekelijk de verbeelding dezer vromen geworden is, die het lijden zóó eenzijdig zijn gaan verheerlijken.

Ook onder de latere Protestanten vinden wij echter nog voorbeelden te over van menschen, die in armoede en ellende, in zelfkastijding en wereldverzaking een verdienstelijk iets zagen. Luistert slechts, hoe de vrome dichter Jodocus van Lodenstein in het 43ste Gezang hiervan getuigenis geeft door de bekende woorden: „Hoog omhoog, het hart naar boven! Hier beneden is het niet!" waaraan hij toevoegt: „Wat men hoor' of zie op aard, is ons kost'lijk hart niet waard".

Met het oog op de geneugten van 't hiernamaals gericht, ontzeggen nog vele vromen van heden zich alle natuurlijke recht op aardsche genietingen. Zij zien in het lichaam niet een tempel, den heiligen geest tot woning gegeven, maar een beletsel voor het vrome leven der ziel. En de wereld is hun niet de wijngaard des Heeren, hun ten arbeidsveld aangewezen, — maar de wereld is hun een poel des verderfs, welks besmetting zij angstvallig moeten weren. En de aarde mitsgaders haar volheid lacht hun niet toe als een schatkamer van geneugten, hun door God in milden overvloed geschonken, — maar zij verachten het aardsche, om met hun gedachten geheel te leven in 't hemelsch hiernamaals.

Zoo verheerlijken zij het lijden, en de lijder is hun de ware vrome. Zij zien voorbij, dat het lijden op zichzelf tot niets nut is, dan alleen in sommige gevallen, waarin het als opvoedingsmiddel kan dienen, — maar behoeven zij hiervoor het lijden en de ontzegging opzettelijk te gaan zoeken, waar het leven uit zichzelven al zoo goed voor leed en droefheid zorgt, en „elke dag reeds genoeg heeft aan zijn eigen kwaad?" Liever dan kunstmatig hun lijden te verzwaren, moesten zij zich herinneren, dat Jezus juist een Evangelie, een *blijde* boodschap heeft willen brengen; dat de Zoon des Menschen een vriend was der menschelijke vreugd en geen zelfkweller; — een beminnaar der natuur en geen sombere woestijnbewoner; — en dat hij zich te midden der scharen bewoog en deelnam aan 't maatschappelijk leven in al zijn vormen, doch geen kloosterling heeft willen zijn. En zij moesten het woord van 's Meesters grootsten apostel tot het hunne maken: „Verblijdt u ten allen tijde, wederom zeg ik: Verblijdt u!"

(Wordt vervolgd).

SYMBOLUM.

De toekomst verbergt
Voor onzen blik
Smart en geluk.
Maar onbevreesd
Dringen wij voorwaarts.
Wel is daar een voorhang.
Zwaar en donker:
't Wekt eerbied. Stil
Zijn boven de sterren.
Onder ons de graven.
Toch roepen van boven
De stemmen der geesten.
De stemmen der meesters:
„Verzuimt niet t' ontplooien
De krachten van 't goede.
In eeuwige stilte
Winden zich hier kronen.
Die zullen volop
De werkers beloonen.
Gebod is: blijft hopen!"

(Ao. 1815.) GOETHE.

INNERLIJKE KOSMOLOGIE

DOOR

C. AQ. LIBRA.

XXI.

WE willen nu, na enkele hoofdpunten geresumeerd te hebben, ons onderwerp verder uitwerken.

Het *Manlijk Beginsel* (Geest of Gedachte) dan, — 't welk we *Anode* genoemd hebben, en dat zich weerspiegelt in het centrale en periphere zenuwstelsel — concentreert zich in het hart als brandpunt der *Levens-lens*, vanwaar het weer uitstraalt en — zooals bij de lens eener camera obscura — van positief of manlijk, negatief wordt of vrouwelijk.

We noemden dit de *Kathode* (materie), de *verdeeler* of *verspreider*, — zich weerspiegelend of uitdrukkend in de circulatie- en voedingskanalen.

Natuurlijk heeft elk onderdeel, voor zich, weer zijn eigen condensator en verdeeler. Zoo is b.v. voor 't Zenuwstelsel (als geheel) het centrale zen.st. de „condensator" (m.) en het periphere zen.st. de „verspreider" (vr.). In *'t focus* der beide polen (de „Vader" en „Maria"-Materie) wordt altijd *het Ego* of „de Zoon" geboren (in 't hart, de „Grot Bethlehems"). Voor elke electro-chem. werking gaat dit op.

Voor den electro-magneet, *de Aarde*, moeten wij dus analogisch tot het volgende besluiten: In het „hart" der Aarde troont het *Aard-Ego*: de Noordpool is de ontvanger, (m.); de Zuidpool de verdeeler (vr.). Rondom elke electro-magneet, ergo rondom elk wezen, groepeeren zich de zeven spectrale kleuren en klinken de zeven tonen.

Al naarmate het positieve of het negatieve element meer op den voorgrond treedt, noemen we het wezen manlijk of vrouwelijk en eveneens voor een atoom. Elk atoom heeft zijn pool, waar de zonneprâna (als ethergolven) instroomt, en zijn tegenpool, waardoor de ether zich weer uitstort in een zuster- of broeder-atoom en in het focus ervan ontstaat wederom de zoon-zon — hier het *atoom-Ego*.

Het atoomspectrum is, als elk ander spectrum, te onderscheiden in een positieve, roode, manlijke, en in een negatieve, violette, vrouwelijke helft. Beide helften vertegenwoordigen ook hier — als in 't zonnespectrum — een warmte- en eene chemischwerkende helft. De *affiniteit* der atomen is hunne uitdrukking van Liefde, 't geen we op ruimer schaal noemen *cohaesie*, *adhaesie* en *graviteit*, allen namen voor 't zelfde beginsel.

Overal staat tegenover of naast het manlijke het vrouwelijke, eerst in het oerbegin als een harmonische eenheid, innig verbonden tot één; dàn als een oppositie van anode en cathode tegenover elkaar en ten slotte weer als éénheid in één.

Eenheid is altijd vergeestelijkende harmonie, de tweeheid is altijd onharmonische verstoffelijking, wanneer daaruit tenminste geene mentale drieheid (in den Zoon) geboren wordt. *De Zoon* — 't doet er niet toe of hij zich in physieke, astrale of mentale stof openbaart — is overal de band, die 't manlijk en 't vrouwel. Principe in harmonie vereenigt tot één.

Toch is deze harmonie nooit een blijvende.

Ze kàn het niet zijn, — in de geheele menschheid zoomin als waar het geldt twee menschen, van verschillend geslacht. *Geene openbaring*, immers, is *blijvend als eeuwige harmonie*. Slechts de absoluute eenheid van 't m. en 't vr. Beginsel in één is volmaakte, ideale harmonie, (de eerste Adam). Alle religies maken ons dit duidelijk in een Paradijsverhaal en zij die aan dit symbool geen voldoende beteekenis mochten hechten, als het middel om tot een logische conclusie te komen, leeren het toch in de ervaring des levens.

Zoodra de geringste materieele weerstand in den „electrischen stroom der openbaring" optreedt, *kunnen* Anode en Cathode niet meer volmaakt functionneeren. Nooit en nergens kan bovendien de Cathode de rol overnemen van de Anode en omgekeerd.

Daar zijn sterke materieele stroomingen, die den natuurlijken gang van zaken voortdurend trachten te verstoren, omdat de egoïstische mensch slechts vraagt naar zijn *rechten* en zich gaarne losmaakt van zijn *plichten*. De vrouw is bovendien geheel anders georganiseerd als de man, zij *kan* — zonder schade te doen aan hare hoogste eigenschappen — derhalve de plaats van den man *niet* vervullen en omgekeerd evenmin.

De „moderne vrouw" rookt als een Tempelier, ze voetbalt, ze schermt, ze bokst, ze vindt het lastig en vervelend, kinderen te krijgen of vrouwelijk werk te verrichten.

De man, die het „Ewig Weibliche" zoekt, vindt

het bijna niet meer en houdt ten slotte op met zoeken, daar hij in den modernen warwinkel geen weg meer weet en tot de overtuiging komt, dat zijn „complement" — waarnaar hij hunkert — niet te vinden is en hij werkt en zwoegt van den morgen tot den avond om zijn verlangen te vergeten òf hij werpt zich in den maalstroom van 't „genot" en degenereert ten slotte ook.

Het vrouwelijke Beginsel is altijd en overal de Materie, m.a.w. het vergankelijke. Daarom wordt symbolisch de geboorte der vrouw uit een rib van Adam voorgesteld en daarom ook leert de Oostersche wijsbegeerte, dat het vrouwelijke Beginsel zich in de toekomst weder met het manlijke Beginsel zal vereenigen, *om eerst dàn, gezamenlijk, het Pleroma van harmonie en Paradijs-gelukzaligheid te vinden.* Dit is in gescheiden toestand der twee factoren onmogelijk; — slechts tijdelijk kan het somtijds zoo schijnen.

Slechts tijdelijk — en zelfs dan nog maar schijnbaar — kan het vrouwelijk Beginsel van het manlijke een afgescheiden alleenbestaan leiden, — de band tusschen beide Beginsels is onverbreekbaar; daar is zelfs geen werkelijke afscheiding mogelijk, want stof zonder geest is immers als Phenomenon ondenkbaar?

De Maan, als vormgeefster der Materie, heeft daarom dan ook geen werkelijk persoonlijk bewustzijn, zooals een planeet dat wèl heeft; ze is veeleer *de Spiegel der Aard-ziel, waarin Adam-Aarde zichzelven ziet.*

Luna heeft dan ook geen eigen beweging — geen aswenteling — want hare zoogenaamde aswenteling, ééns in de 28 dagen, is geen werkelijke wenteling, doch eene pseudo- of schijnwenteling, die 't gevolg is van haar gedwongen „eeuwig"-aankijken van haar heer gemaal *Adam-Aarde.*

Haar gemaal heeft haar noodig; want *zij* schept den stoffelijken vorm van al wat op Aarde zich in stof hult. Door *haar* toedoen kan Geest zich in stof kleeden. In de „baarmoeder" der *Eva-Maan* wordt het stofkleed voor den Zoon gesponnen.

Juist omdat het vrouwelijk Beginsel de vergankelijke, grove materie, (de Moeder), vertegenwoordigt, zegt ook *Faust,* als hij door de „donkere gangen" der „*Mütter*" afdaalt, dat hij huivert; hij huivert uit doodsangst; want hij daalt af in het rijk *waar de dood heerscht.*

De dood heeft immers in het rijk des Geestes geen plaats.

Dàárom ook wordt *kunst onder Venus* gerangschikt, dàárom ook is kunst vrouwelijk, want *kunst is het kleeden eener ideale gedachte in vorm,* — tenminste ze *behoort* dit te zijn. Waar *kunst* ontaardt in kunstgedoe en simpele namaak van reeds bestaande kunst, daar ontbreekt de ziel, de ideale gedachte, de geest. Kunst is stoffelijk scheppingswerk en derhalve de uitdrukking in het vrouwelijk Beginsel.

Dàárom ook is *Kunst* voor den kunstenaar dikwijls een surrogaat voor onbevredigde erotiek. Vergelijk *Nico van Suchtelen's* „Diepten der Ziel".

Daarom ook vindt dikwijls een geslachtelijk onbevredigd musicus, voor een oogenblik bevrediging, d.w.z. *rust,* door zijn gevoelens in den rhythmus der tonen uit te storten. Dát is één der methoden om „lagere" gevoelens in „hoogere" om te werken; een scheppingswerk, zoo te zeggen, op hoogere gebieden!

Mogelijk schuilt de groote factor der disharmonie juist in het *zoeken* van Adam naar zijn Eva. Dit zoeken is een onbewuste uiting van zijn onderbewustzijn, dat zijn halfwezen tot een geheel wezen tracht te completeeren. Hij heeft, in lang vervlogen tijden, zijn Eva uit zich doen geboren worden; *Eva is een deel zijner ziel,* ze ontstond uit hem als de Maan uit de Aarde werd geboren, en daarom moet elke Eva haren Adam zoeken, dus feitelijk omgekeerd aan de thans heerschende gewoonte.

Als de Maan draait Eva om haren Adam en — evenals de Maan in haren spiraalloop meer en meer de Aarde nadert, totdat ze zich ten slotte met *Gea* (Aarde) vereenigt, — zoo moet noodzakelijkerwijze, volgens de onwrikbare Wet der analogie, ook Eva zich weer met Adam vereenigen tot één wezen, en onder Lilith's stralen — *Lilith* is de tweede maan der Aarde — het *duurzaam huwelijksgeluk* met haar gemaal genieten.

Dat men in den laatsten tijd *Lilith* weder ontdekt heeft, schijnt een vingerwijzing te zijn, dat de oeroude leer der okkulte wetenschappen langzamerhand in vervulling begint over te gaan. We behoeven slechts rondom ons te zien om de onmiskenbare teekens van een, snel naderend, *geheel nieuw tijdvak* — in alles — waar te nemen!

Alle conservatisme van het oude is ten doode gedoemd; ieder heeft zich aan te passen aan de gegeven omstandigheden; — zooniet, dan gaat hij zelf te gronde. Menschen en volkeren zijn tegenover deze universeele krachten geheel machteloos.

De wet van *Oorzaak en Gevolg* is onverbiddelijk; de wrange vruchten van het misbruiken der

aan de materie gehouden gedachte moeten geoogst. Het was Eva, (repr. der stof), die deze vrucht van de „slang" (symbool der stof) ontving en haar ongeproefd aan Adam gaf, die haar at. Van dat oogenblik af daalde Adam (de Menschheid) in de stof neer en moest hard ploeteren voor z'n broodje. Als zijn schaduw (zijn „maan") volgde Eva hem in ballingschap en was zijn wegwijzer; want zij kende immers de stof. Nu echter is de tijd gekomen, dat ook Eva van de „vrucht" geproefd heeft; ook zij begint hare intellectueele gaven te ontvouwen en verkeert aldus in een moeilijk overgangstijdperk, daar ze nog altijd gewend is, zich in hare gevoelens geheel te laten gaan, dikwijls zonder gedachtencontrôle. Vandaar die vreemde dingen, zooals 't Suffragettisme, 't spelen voor politieagent en voor soldaat, 't boksen, 't rooken, 't voetballen der vrouw, etc. etc.

Zij vergeet, dat ze nooit de rol van Adam, doch alleen die van Eva kan vervullen. Bovendien heeft *Adam*, die — als vertegenwoordiger des Geestes die de stof moet leiden en opvoeden — *zijn werk slecht gedaan* en heeft hij evenveel schuld aan Eva's dwaasheden als Eva zelf.

Evenwel — daar het vrouwelijke Beginsel nu een nieuw tijdperk ingaat, — heeft vooral de vrouw een moeilijke tijd te doorworstelen. Dat dit werkelijk het geval is kan ieder zien, die in de groote steden de vrouw (in 't algemeen) bestudeert. Er is echter oneindig veel meer wat ons moet opvallen. Men ga eens de landen na, die vooral sterk onder het vrouwelijk beginsel komen, ik bedoel die landen, die onder een vrouwelijk of negatief Zodiacaal Teeken komen, zooals Ierland ♉, Holland ♋, Zwitzerland ♍, Turkije ♍, Pruisen ♏, Eng.-Indië ♑, Griekenland ♑, Mexico ♑, Bulrarije ♑, Portugal ♓. Het is vooral op die landen, dat Saturnus zwaar de hand heeft gelegd, hoewel ongetwijfeld thans de geheele menschheid lijdt. Vooral de landen onder Saturnus (♑) en die onder den negatieven Mars (♏) (Pruisen b.v.), maken een tijd door, die — hoewel evenredig aan hun karma — schier onoverkomelijk lijkt en zonder twijfel zijn we nog pas aan 't begin. Dat Oostenrijk en Egypte, minstens even zwaar hun druk voelen onder het manlijk Teeken *Libra*, kunnen wij toeschrijven aan de vrouwelijke planeet Venus, die dit teeken beheerscht. Hetzelfde is te zeggen van Oostenrijk (♎) en Japan (♎). Deze landen gaan allen gebukt onder den evolutioneerenden overgangstijd van het vrouwelijk Beginsel (♀). Elke periode van overgang is een zware beproeving, zooals we — op den Mensch toegepast — bij de vrouw waarnemen in haar tweede levenshelft, als het manlijk Beginsel meer op den voorgrond en het vrouwelijke meer op den achtergrond treedt.

Ook zullen vooral *die personen*, welke sterk onder negatieve Zodiacale Teekens komen, zeer zwaar de algemeene depressie in zich zelf kunnen voelen, vooral in de tijden dat eene lunatie valt op de gevoelige plaatsen hunner nativiteit.

Het is in al die gevallen de Sacrale Vlecht van den Nerv. Sympathicus — kosmisch en microkosmisch — die zich bewust wordt en die — evenals Adam — zich zoekt te vereenigen met zijn complement en tegenpool.

Als dit volbracht is, gaat de slinger der ellende in tegengestelde richting en breekt het „Duizendjarig Rijk" aan. Of zouden dit 1000 kosmische jaren beteekenen? zegge 21.600.000 aardsche jaren? 't Is om van te watertanden! Maar wat is *tijd* voor het zich dan ontwikkelend kosmisch Bewustzijn? Juist zoolang als we zelf wenschen en ook *willen*, want dan is immers de persoonlijke wil tot den Alwil geworden!

Op den Mensch toegepast, beteekent het Duizendjarig Rijk eene periode van meer innerlijke rust.

Het moge, van een anatomisch standpunt gezien, op het eerste gezicht vreemd schijnen, dat het bewust functionneeren der Sympathische zenuwcentra met de 't laagst gelegene — en dus van de hersenen het verst verwijderde — Plexus Sacralis begint, maar het is toch eigenlijk zeer natuurlijk, dat de laagste driften het eerst gezuiverd en omgewerkt worden. Bovendien correspondeeren de laagste met de hoogste centra, daar ze de uiterste polen van een electrisch levens-phenomeen zijn. Zoo heeft de Pl. Sacralis haar tegenpool in de derde hersenkamer, het hoogst gelegen centrum, de Prostaatvlecht in de Caverneuse vlecht, de Navelvlecht in de Keelvlecht. De Hartvlecht is het evenwichtspunt waar Anode en Cathode één zijn. Hier ontvangt het Ego directe kennis uit het hart, het brandpunt van alle bewustzijn.

Op dezelfde wijze vindt ook elk orgaan en elk deel van het lichaam zijn tegenpool in een ander; het eene orgaan wordt aldus tot veiligheidsventiel van een ander. Ik zal trachten dit duidelijk te maken in 't chap. over de *Iris van het oog*.

(Wordt vervolgd).

KOEFARA

HET GEHEIM VAN DE SAHARA

IN het laatst van het vorige jaar verscheen bij den uitgever Em. Querido te Amsterdam een Hollandsche vertaling van het boekwerk getiteld: Naar Koefara, het geheim van de Sahara. [1])

Het is een reisbeschrijving van Rosita Forbes, de onverschrokken *eerste* Europeesche vrouw, die tot in het hart der Libysche woestijn doordrong.

Koefara — een droombeeld: het geheim dat de Sahara eeuwenlang voor de oogen der Christenen verborgen had gehouden. Want de enorme moeilijkheden, aan de reis verbonden, de krankzinnige haat, welke men daar jegens vreemdelingen koestert, zijn oorzaak, dat geen Europeaan ooit wellicht de heilige stad der Senoessi zou aanschouwen. Dit centrum van 's werelds meest fanatieke broederschap, dit onbekende, geheimzinnige land is verboden voor iederen vreemdeling, Christen of Moslem.

Ruim veertig jaren terug deed de Duitsche ontdekkingsreiziger Rohlfs, met een wetenschappelijke expeditie, uitgezonden door den toenmaligen keizer van Duitschland, Wilhelm I, bestaande uit Rohlfs, Stecker, Eckhart en Hübner een moedige poging om het mysterie der onbekende oase te ontsluieren. De expeditie mislukte en Rohlfs moest met achterlating van al zijn aanteekeningen, kaarten en

Een put bij Jedabia.

instrumenten vluchten met behulp van een bevrienden sheik. Slechts onvolledig en onnauwkeurig kon hij zijn ervaringen te boek stellen.

Na hem beproefde geen Europeaan de geheimzinnige oase te bereiken, totdat eind November 1920 Rosita Forbes aan het groote avontuur begon en de verwezenlijking van haar plan Koefara te bezoeken. Hoe zij ten slotte de eerste Europeesche is geweest, die de groote oase wist te bereiken, lezen wij in haar fraai geïllustreerde beschrijving, waarvan hierbij een aantal reproducties wordt gegeven.

Duizend en één gevaren trotseerend, verraad en wantrouwen overwinnend, verzengd door de heete zon, dan weer geteisterd door den ijskouden woestijnwind, trok zij honderden mijlen door deze zandzee, om eindelijk een aardsch paradijs midden in deze schrikkelijke woestenij, de heilige stad Taj in de oase Koefara te kunnen binnentreden.

Welk een ontroering was het, toen het groote geheim, de oase van Koefara, zich als een lief'lijk panorama aan haar voeten ontrolde. Rosita Forbes zegt hiervan zelf, toen zij, na den laatsten hinderpaal te hebben overwonnen, het verraderlijk optreden van een harer bedienden, Abdoellah, de heilige stad naderde: — Het roode zand zette zich voort, gemengd met steeds meer zwarten steen, terwijl kleine rotsachtige

De Moskee van Aujela.

1) Verkrijgbaar bij de afdeeling Boekhandel van de Vrij Religieuze Tempel, Amsterdam.

Het kamp bij Boettafal. (Rosita Forbes in het wit).

te houden. Op elke kaart is de oase een aaneengesloten groene massa achter de Gara (tafelberg) van Hawari en wij hadden nu al minstens 35 K.M. geloopen voorbij deze bergketen en konden nog wel half zoo ver voor ons uit zien zonder iets te bemerken, dat op een palm geleek. „Kijk aan den horizon begint het zand weer", zei ik. „Het is daar veel lichter van kleur". — „Als Koefara nog verder ligt, geef ik het op en sein naar huis me per vliegmachine te komen halen", antwoordde mijn reisgezel.

Moedeloos geworden, doken we in onze jerds (inlandsch kleedingstuk) en reden zonder verder te kijken, zoodat de Sahara ons haar geheim absoluut onverwacht

ruggen in lage donkere heuvels overgingen, die steeds grooter werden, naarmate Hawari en hare vermiljoen-roode gherds (duinen) uit het gezicht verdwenen. Elken keer, dat wij zulk een helling bestegen en nieuwe donkere heuvels voor ons zagen, zeiden wij: „Dat zijn de laatste, daarachter ligt het Geheim van de Sahara". Maar een dozijn malen achtereen werden we teleurgesteld en volgde er een nieuwe woestenij van zand en steenblokken. Ten slotte zagen wij van een hoogen heuveltop niets anders dan het bekende landschap, heuvels en steenen; en wij begonnen te twijfelen, of Koefara niets anders dan een grap was om de nieuwsgierigheid der Europeanen gespannen

De karavaan in het duinlandschap.

onthulde. Toen wij dan ook plotseling een der wonderbaarlijkste panorama's van de gansche wereld aan onze voeten zagen liggen, wreven wij eerst de oogen eens uit en keken elkaar aan om ons te overtuigen dat wij niet droomden.

Men zegt, dat de werkelijkheid vaak ontnuchterend werkt, dat succes teleurstelt en alleen strijd den mensch opwindt; maar ik beken eerlijk, zegt de schrijfster, dat ik wel degelijk opgewonden was, toen deze nieuwe wereld voor me lag. In het Oosten, waar de rotsen een weinig uitstaken, was het heilige Taj duidelijk zichtbaar tegen den horizon. Boven een groep sterke, donkere gebouwen, vierkant, solide, alle gebouwd van blokken zwarten steen met roode zandmortel, stak de *zawia* (gods-

De tuinen en het meer van Boeseima.

dienstschool) uit. Dit is de heilige stad der Senoessi, waar de huizen der Sageds staan en de heilige gubba (graf met koepel) van Sidi el Makdi; hier liggen de godsdienstscholen en de moskee, als sterke vestingwerken gebouwd. Een tooverwereld is het met haar blauwe meer groene tuinen van acacia's, vijgen- en loofboomen en het bleekrose zand met zijn vele palmen, omgeven door lage, amethystkleurige heuvels. Als een fata morgana ontrolde zich dit, niet te beschrijven, heerlijke panorama, aan de verbaasde en pijnlijke oogen.

Dank zij de welwillende medewerking van Sayed Idris, den „onafhankelijken beheerscher ten behoeve van Italië", over de oasen Koefara, Jaghaboeb, Jalo, Aujela en Jedabia, was het Rosita Forbes en haar reisgezellen ten slotte gelukt Koefara te bereiken, hoewel tot het einde, ook bij den terugtocht, tallooze moeilijkheden zich nog voordeden.

Rosita Forbes op haar kameel in Boeseima.

De Koefara-Oase van Taj uit gezien.

Het rijk der Senoessie, waarvan Koefara de zetel is, strekt zich met onbeperkte heerschappij van Sayed Idris over de geheele Libysche woestijn en ver daarbuiten uit. De nieuwe organisatie van het Senoessierijk wijkt echter geheel af van den oorspronkelijken opzet; begonnen als een geïsoleerde religieuse broederschap, heeft deze zich door zijn politieken invloed en zijn handel ontwikkeld tot een dynastiek geheel, welks verlangen naar beschaving en ontwikkeling het noodwendig moest leiden in banen, geheel afwijkend van de richting welke de stichter, Sidi Mohammed Ben Ali es Senoessi, aangaf. Het is echter zeker dat de Emir Idris de algemeene medewerking der bevolking zal hebben, welken koers hij hiertoe ook zal kiezen en is het waarschijnlijk, dat onder zijn leiding het Arabische ras in Noord-Afrika weder tot grooten bloei zal geraken.

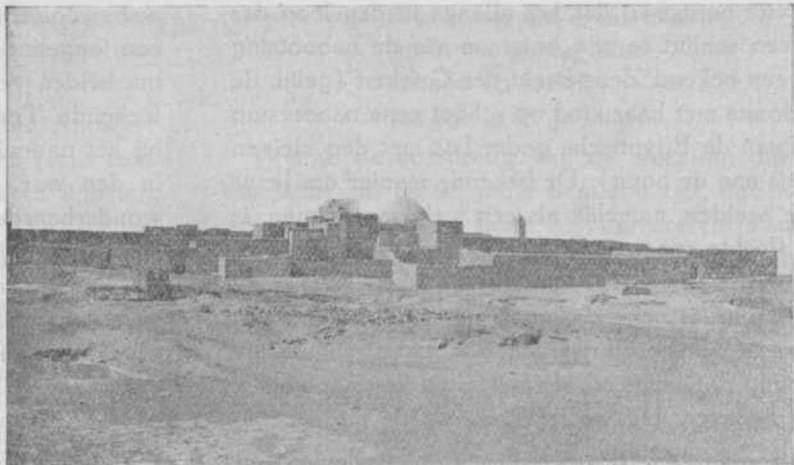
Met een schat van gegevens kon zij ten slotte terugkeeren met haar reismakker en secretaris Ahmud Mohammed Ben Kasseimen, die haar onschatbare diensten bewees.

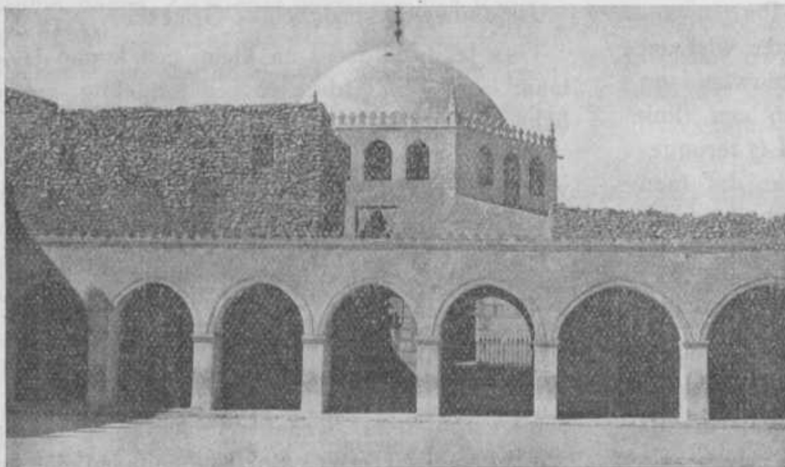
Teboe-dorp in Koefara.

Zoo is dan een tipje van den sluier opgelicht, welke Koefara met hare bewoners bedekte. Evenzoo vaak als het bestaan dier oase en haar ascetische secte van den Islam, beweerd werd, is het ook tegengesproken, totdat het deze moedige Engelsche gelukte haar bestaan daadwerkelijk aan te toonen.

Het isolement is in den aanvang gebroken. Zal het ook ten voordeele der bewoners zijn dat dit geschiedde? Of zal een deel der Westersche beschaving er profijt van hebben met het geheim der Sahara bekend te zijn geworden? Hoeveel geheimen houdt de kleine planeet *de aarde* nog voor ons verborgen? En hoevele overtalrijke religieuse opvattingen en godsdiensten?

Jaghaboeb.

Moskee en Qubba van Sidi Ben Ali.

Dankbaar nemen we kennis van dat wat anderen voor ons ontdekken, en verdient ook het resultaat van Rosita Forbes gelezen te worden zooals het vervat is in haar hoogst belangrijke, vaak emotievolle Libysche reisbeschrijving.

N.

„VEELGESTALTIG"

DOOR

H. BAKELS.

WIJ weten een weinig van Paulus' en Mohammed's, maar niet iets van Boeddha's en Jezus' voorkomen en uiterlijk. Hoe nu de Boeddhisten zich gehouden hebben weet ik niet precies (behalve dat ze hem meestal voorstellen met dikke wangen en in zittende houding) (nooit stáánde!); maar dit weet ik wel dat de Christenen nog al sterk aan het fantazeeren zijn geslagen over het uiterlijk van hun Heiland. Bekend is het volgende:

Onder de Zuidelijken, de zwartharigen, gold een blonde als een fenomeen, en zoo vertelde men elkaar dat de held Menelaos, koning David en heiland Jezus blond worden geweest. Al naar hun dogmatiek de Christenen zus of zoo dreef, stelde men den laatste schoon of foeileelijk voor. Schoon, indien men meende dat een volmaakt goddelijk wezen ook in een volmaakt schoon lichaam moest wonen. Foeileelijk, als men zich liever hield aan de profetie van Jesaja, die naar men meende *Jezus* (reeds 750 jaar vooraf) bedoelde als hij in zijn 53ste capittel van iemand zegt, dat hij „geen voorkomen of luister had." Wat de tegenwoordige algemeen bekende gebaarde langharige Christus-koppen aan-

gaat, men weet dat dit bepaalde type volkomen op fantasie berust en dat het allengs in den loop der eeuwen schijnt te zijn ontstaan via de nabootsing van een bekend Zeus-beeld der Grieken (gelijk de Madonna met haar kind op schoot eene nabootsing was van de Egyptische godin Isis met den kleinen Osiris aan de borst). De bekende manier om Jezus af te beelden, namelijk als een welgemaakt man, is dus slechts een van de verschillende methoden die mogelijk was.

Dit alles is bekend. Maar minder bekend is dat onder de oudste Christenen zeer verspreid was de meening dat Jezus *allerlei* gestalten kon aannemen, naar believen. Hij was dus, zooals de uitdrukking luidde: „veelgestaltig".

Ik zal deze bewering nu illustreeren met allerlei voorbeelden uit de oud-christelijke literatuur der tweede eeuw.

Daar hebt ge in de eerste plaats het Petrusevangelie (van pl.m. anno 150) waarvan men wist dat het bestaan moest hebben, dat vele eeuwen lang verloren was, maar waarvan in 1886 een flink brokstuk in een Egyptisch monniksgraf is teruggevonden. Welnu, in vers 40 staat daar dat toen Jezus uit het graf opstond hij zóó groot was dat zijn hoofd „boven de hemelen uit" stak.

Nu kan dit een zekere dichterlijke beschrijving zijn (hoewel ik dat, in verband met den tekst, niet aanneem). Maar wat zegt ge van het volgende:

In de „Handelingen van Johannes", een merkwaardig geschrift van 160 à 180, verhaalt Johannes in capittel 89 hoe hij indertijd door Jezus als discipel is aangenomen. Hij was met zijn broeder Jacobus aan het visschen in het Galileesche meer. Jezus had juist Petrus en Andreas als volgelingen aangenomen, en roept nu ook vanaf den oever de andere tweelingbroeders, Jacobus en Johannes, die op hun schip staan, toe. Jacobus zegt nu tot zijn broer Johannes: „Johannes, dat knaapje, dat ons daar op den oever toeriep, wat wil hij?" En ik (Johannes) antwoordde: „Welk knaapje?" Hij echter antwoordde: „Dat ons wenkt." En ik antwoordde: „Wegens ons vele nachtwaken op het meer ziet gij niet duidelijk, mijn broeder Jacobus! Ziet gij dan niet, dat degene die daar staat een schoone, vroolijk blinkende man van goede gestalte is?" Hij echter zeide tot mij: „Dien zie ik niet, broeder! Maar laat ons uit (het schip) stappen, zoo zullen wij bemerken wat dat te beteekenen heeft." En toen wij dan onze boot (aan land) geduwd hadden, zagen wij hoe ook hij ons hielp om haar vast te maken. Als wij ons echter van de plek verwijderden om hem te volgen, toen verscheen hij *mij* wederom tamelijk kaalhoofdig, maar met dichten neerstroomenden kinbaard, doch aan *Jacobus* als een jongeling met een vlasbaard. Wij waren daarom beiden verlegen wat het door ons geziene beteekende. Toen wij hem dan volgden, geraakten wij bij het nadenken over de verschijning steeds meer in den war. Mij toch geschiedde toen eene nog wonderbaarder verschijning: ik beproefde namelijk hem voor mij alleen (dus rustig. H. B.) te zien; en nimmer zag ik zijne oogen zich sluiten, maar steeds open. Dikwijls echter verscheen hij mij als een klein onaanzienlijk mensch, en dan weder tot den hemel reikend. Hij had evenwel nog iets wonderbaarlijks aan zich. Wanneer ik aan tafel lag, nam hij mij aan zijne borst, en ik drukte (hem) vast aan mij. En dan weder voelde zijne borst glad en zacht aan, dan weder hard als steen, zoodat ik het mij niet te verklaren wist."

Aldus het oorspronkelijke Grieksch.

Dus Jezus is groot èn klein; een knaap èn een man; een kaalhoofdige èn een jongeling; met een lichaam hard als steen, èn met zacht vleesch.

Geen wonder dat men over zulk een exotisch wonderwezen als een menschgod (of godmensch) aan het peinzen ging. Zoo vond Clemens van Alexandrië, geenszins de eerste de beste maar een der officiëele scriptores ecclesiae (Schrijvers der R. K. Kerk) het in pl.m. 200 de moeite waard om in zijn commentaar of verklaring van Johannes I vers 1 het volgende mede te deelen: „Naar de overleveringen zal derhalve Johannes bij het aanraken van zijn (Jezus') stoffelijk lichaam zijne hand steeds dieper gestoken hebben, zonder dat hij ergens op hard vleesch gestooten was, hetgeen veeleer voor de hand van den jongere *ledige ruimte* bood."

Is het niet kras?

En in Handelingen van Johannes, capittel 90, verhaalt deze apostel dat hij Jezus bij zekere gelegenheid naakt zag en zijn hoofd raakte *tot den hemel*. „Toen schreeuwde ik het uit van angst. Hij echter keerde zich om en zag er uit als een *klein* mensch, vatte mij aan de kin, trok dien omhoog en zeide tot mij: „Johannes, wees niet ongeloovig maar geloovig." Ik verzeker u echter, broeders, zulk een pijn heb ik aan die plek waaraan hij mij bij de kin vatte dèrtig dagen lang gevoeld, dat ik tot hem zeide: „Heer, wanneer uw (aan de kin) trekken, indien gij een grapje maakt, zulk een pijn veroorzaakt heeft, wat (had ik dan moeten uitstaan) wanneer gij mij stokslagen gegeven had?"

Aldus de Handelingen van Johannes. Jezus is dus hemelhoog groot, een oogenblik later een

„klein mensch." Bovendien buitengewoon gespierd, terwijl hij volgens de door Clemens medegedeelde „overleveringen" (zie boven) in het geheel geen spieren had. —

Meermalen komt in de oud-christelijke Apostel-Handelingen de trek voor dat menschen Jezus zien in de gedaante van den een of anderen apostel, b.v. Paulus, Andreas, Thomas.

In Handelingen van Andreas, capittel 14, wordt eene christin Maximilla door de heidensche overheid gevangen gezet. Jezus vergezelt haar *in de gedaante van* Andreas. Dit is in zulke gevallen de reeds ten hemel gevaren Jezus, die voor zulk eene gelegenheid even op aarde terugkomt.

Zoo is er een aandoenlijk verhaal van de indertijd zeer beroemde Jonkvrouw Thecla, een historisch persoon, eene geloofsgetuige in Klein-Azië in Paulus' dagen. Zij is eene volgelinge van Paulus. Het verhaal speelt in de stad Iconivm. Paulus wordt door den stadhouder de stad uitgeworpen „maar Thecla veroordeelde hij om verbrand te worden. En terstond ging de stadhouder heen naar het Theatrum. En de gansche menigte trok uit naar het schouwspel van Thecla." En dan staat er zoo aandoenlijk: „Zij nu, gelijk een lam in de woestijn rondziet naar den herder, zoo zocht *zij* Paulus." „En toen zij haren blik over de volksmenigte liet gaan, zag zij den Heer (Jezus) neergezeten *in de gedaante van* Paulus, en zij zeide: „Alsof ik niet standvastig zou blijven is Paulus gekomen om naar mij te zien." En zij vestigde, strak ziende, hare opmerkzaamheid op hem. Maar hij ging heen naar de hemelen...." Aldus Handelingen van Paulus, capittel 21, waarin Jezus dus de gestalte van Paulus aanneemt.

En in Handelingen van Thomas, capittel 11—14, komt een merkwaardig verhaal voor van Jezus die *in de gedaante van* Thomas binnentreedt bij een jonggetrouwd paar, zich op den rand van het bed zet en de jongelui overhaalt om geen gemeenschap met elkaar te hebben. Welk interessant verhaal u in kleuren en geuren kan nalezen op blz. 245—247 van deel II mijner Nieuwtestamentische Apocriefen (Wereldbibliotheek 1923).

En in Handelingen van Petrus, capittel 21, worden blinde weduwen door Jezus ziende gemaakt. Tot haar sprak Petrus: „Vertelt wat gij gezien hebt". Zij zeiden: „Wij hebben eenen nog al *ouden* man gezien". Anderen echter (zeiden): „Wij hebben een aankomende *jongeling* gezien". Anderen echter zeiden: „Wij hebben een *knaap* gezien, die onze oogen zachtelijk beroerde".

Geen wonder dat in capittel 20 aldaar een lied ter eere van Jezus staat; dat aldus begint:

groot en geheel klein,
schoon en leelijk,
jongeling en grijsaard.

Welnu, de oorsprong van de meening, dat de een Jezus zus en de ander hem zoo ziet, ligt in de gedachte, dat deze Jezus als universeele Plaatsvervanger alle menschenleeftijden moest doormaken om „allen alles te zijn" en allen te redden.

Dit leert uitdrukkelijk de officieele kerkelijke schrijver Irenaeus (pl.m. 180). En er wordt verhaald van eene vrouw, Prisca, die (heel consequent!) zich Christus, als ook vrouwen moetende redden, voorstelde als *vrouw* (Harnack, Dogmengeschichte, I, bl. 393, noot 1).

Geen wonder dat de bekende Drusiana in Handelingen van Johannes, capittel 82) Jezus aldus toespreekt: „God der aeonen, Jezus Christus, gij bliest mij uwen adem in met uw *veelgestaltig* aangezicht".

„Veelgestaltig!"

* * *

Het scheen mij de moeite waard deze dingen uit de grijze christen-oudheid, deze dingen welke in die tijden de gemoederen van vele menschen bezighielden, onder uwe oogen te brengen.

Eén ding verwondert mij echter. Zie het is u wellicht bekend, dat ik geneigd ben aan te nemen dat aan sommige spiritistische verschijnselen eene werkelijke werking van aan de Overzijde verkeerenden ten grondslag ligt. Maar nu verbaast mij zoo het volgende: Een feit is dat op aarde nu al 19 eeuwen lang op de onzinnigste wijze millioenvoudig over Jezus geleeraard wordt (denk alleen maar aan de Roomsche mis, elke week weer millioenvoudig in al die Roomsche kerken der aarde: denk aan allen anderen onzin over hem verkocht door andersoortige bijgeloovige aanhangers, te veel om zelfs maar oppervlakkig aan te stippen). Welnu, indien er nu op zoo gemakkelijke wijze contact kan zijn tusschen de Overzijde en de Ondermaansche zijde,... waarom stelde zich zulk een geestelijk-krachtig-geladen persoonlijkheid als de historische Jezus (wie hij dan ook was) toch wel moet geweest zijn,... waarom stelde zich zulk een krachtgeest dan niet al eens in verbinding met dezen en genen (o.a. den paus!) om hen te bekeeren van al dien miljardvoudigen onzin die voortdurend nog elke week over hem verkocht wordt en die hem ('t zal hem toch interesseeren?!) toch op een verschrikkelijke manier bedroeven en ergeren en *vervelen* moet!

IMMANUEL KANT

1724 1924

DOOR

H. BUIJS

IMMANUEL KANT

IN de Paaschweek herdenkt Koningsbergen, de oude stad van Kant en de geheele beschaafde wereld den 200sten geboortedag van den grooten wijsgeer. De tijd zal in Duitschland waarschijnlijk niet geschikt zijn voor het vieren van luidruchtige feesten. Maar er is gelegenheid er over na te denken, wat de wereld aan de leer van Kant verschuldigd is.

Wat is Kant voor ons? Wat beteekent zijn leer voor de menschheid in het algemeen, wat voor ons volk in het bijzonder?

Het is onmogelijk, in dit korte bestek zijn geheele leersysteem uiteen te zetten. Maar zijn voornaamste beginselen, die hij ontleend heeft aan het menschelijk verstand, wil ik in het kort mededeelen. Och, hij wordt door onze intellectueelen feitelijk zoo weinig begrepen. Men grijpt altijd en overal het eerst naar zijn voornaamste werk: „Kritik der reinen Vernunft". Maar dat is een boek voor geleerden. En ook zij zuchten en klagen, wanneer zij dit werk voor het eerst lezen.

Zelfs een Mozes Mendelssohn schreef aan Kant, dat zijn krachten hem in den steek lieten, wanneer hij eenigen tijd in het boek had gelezen. Kant heeft echter ook werken geschreven, die gemakkelijker te lezen zijn. Zij hebben bovendien dit voordeel, dat zij onderwerpen behandelen, die meer binnen het bereik liggen van den mensch van gemiddelde ontwikkeling en daardoor voor hen van grooter belang zijn.

Wat de reiligieuze vraagstukken betreft is waarschijnlijk geen enkele geleerde zoo verkeerd begrepen als Kant. Men leest hem niet, omdat men vreest, hem toch niet te begrijpen. Men gaat af op hetgeen men hoort zeggen. En de fama is even sterk als de anecdote: „Kant ging nooit naar de kerk, zelfs bij de groote feesten van de universiteit liep hij de deur van de Dom voorbij, terwijl de andere professoren in feestelijken stoet de kerk binnengingen ter bijwoning van de godsdienstoefening. „Daaruit maakt men de gevolgtrekking, dat Kant atheïst was. Maar wie zijn werk leest: „Religie binnen de grenzen van het verstand", verandert terstond van meening. Hij verbaast zich over het diepe religieuze sentiment van den denker. Kant veracht de religie niet, maar hij roept de menschheid juichend toe: „Er is een verstandelijke religie." Zij is de zedelijke wet in ons en de eisch van het geloof aan God, vrijheid en onsterfelijkheid. Maar deze verstandelijke religie is in de historische godsdiensten omwonden met voorstellingen, die de menschen aan de zinnelijke natuur hebben ontleend. Daardoor worden de verstandelijke waarden verduisterd. Had de mensch in religieuze dingen alleen het verstand geraadpleegd, dan zou de geheele menschheid maar één religie hebben, de verstandelijke. „Wordt volmaakt, gelijk uw vader in den hemel volmaakt is". Dat is de opvatting van Kant over de bijbelsche leer der verlossing. En zoo komt Kant tot de slotsom: „Geloof aan God en doe uw plicht. Want religie is de erkenning van onzen plicht als goddelijk gebod."

Het hoogtepunt van de leer van Kant is zijn zedeleer, die hij behandelt in de werken: „Kritik der praktischen Vernunft", „Grundlegung zur Metaphijsik der Sitten" enz. Wanneer hij in al zijn voordrachten en colleges belangwekkend was, in zijn deugd- en moraalleer sleepte hij alle toehoorders mee. Een van zijn studenten schreef: „Ach, hoe dikwijls ontroerde hij ons tot tranen, hoe dikwijls greep zijn woord ons aan. Zijn toehoorders verlieten nooit een van zijn colleges in zedeleer zonder beter te zijn geworden."

Bij de vraag: „Hoe zal ik handelen?" onderzoekt Kant allereerst de wetten, die ons handelen bepalen. Van wien moeten deze wetten uitgaan? In ons verstand treden wetten op, die ons voorschijven, wat wij moeten doen. Er zijn hier wetten van verschillenden aard, die wij willen volgen of niet, al naar wij ze goed oordeelen of niet. Maar één wet geldt voor alle menschen onvoorwaardelijk: daaraan moeten allen zich onderwerpen: het is de wet, dat wij zedelijk moeten handelen. Dat is het beroemde *categorische imperatief*, zooals Kant het heeft genoemd. Het is duidelijk, dat deze wet van nature in ons aanwezig moet zijn. Zij kan niet afhankelijk zijn van ervaring. Niet de bevrediging van onze verlangens, niet de eigen volmaking kan deze wet voortbrengen. Zij moet in ons aanwezig zijn: zij heeft het ontdekt. Stel uw wil onder de algemeene wetgeving. Handel zoo, dat de principes van uw handelen voor allen kunnen gelden. Dus: zedelijke wet, geweten, de stem Gods in ons, de wil tot het goede, noem het zooals u wilt, dat is het categorisch imperatief of in de taal van Kant uitgedrukt: „U kunt, want u moet". U behoeft aan uw verstand niet twijfelen. Want wanneer het u een wet geeft, schenkt het u ook de kracht, die te volgen.

Hieruit volgt derhalve, dat er vrijheid van wil moet zijn. Wat vrijheid van wil is, weten wij niet. Haar wezen kunnen wij niet begrijpen, want het behoort tot de bovenzinnelijke wereld, waaraan wij moeten gelooven. Maar dat zij er is, zien wij de zedelijke, *handelende* wezens, boven de zinnelijke wereld verheven en treden met de bovenzinnelijke wereld door het geloof in relatie. Welk een verheven gedachte. De mensch als zedelijk wezen neemt deel aan de bovenzinnelijke wereld. Zoo schept de mensch zichzelf een karakter. Daarom is hij voor zijn handelen verantwoordelijk. Hij is vrij. Zoo is Kant de grootste slavenbevrijder der menschheid geworden. Wat is nu echter goed en wat is kwaad? Deze vraag is nu gemakkelijk te beantwoorden. Goed is, wat met de zedelijke wet strookt. „Goed is alleen de zedelijke wil", de stem van het verstand in ons. Wat niet met deze wet strookt, is onzedelijk, slecht. Maar een zaak heeft geen moreele waarde, een zaak kan niet goed of slecht zijn. De mensch als zedelijk wezen heeft alleen waarde, zulk een groote waarde, dat niets ter wereld daarmede overeenkomt. Een mensch heeft waardigheid. Een mensch als voorwerp te behandelen (slaaf, onnoodige voogdij) is een vergrijp tegen de menschelijke waardigheid. Bijgevolg is de zedelijke wet voor ons een moreele dwang, het goede alleen terwille van het goede te doen, en het is onze moreele plicht, deze stem te volgen. En dan volgt in de „Kritik der praktischen Vernunft" het met geestdrift, in schoone, verheven taal geschreven hoofdstuk van den plicht.

Nu is het tragisch voor Kant, dat hij juist op dit punt zoo verkeerd is begrepen en bestreden. Het is de onverbiddelijke volharding, waarmede hij telkens weer bepleit: handel alleen uit plichtsbesef en uit achting voor de moreele wet in uzelf, niet uit liefde en toegenegenheid jegens persoon of zaak. Liefde en toegenegenheid verwerpt hij niet. Waar zij echter met de zedelijke wet in conflict komen, beslist de zedelijke wet als hoogste wetgever. Zelfs Schiller, een warm voorstander van zijn philosophie kon dit ethisch rigourisme, zooals latere denkers het genoemd hebben, niet goedkeuren. Daarom schreef hij „Anmut und Würde", de mooie geest, die in staat is, de neiging ondergeschikt te maken aan de wet van den plicht om zoo in vrijheid den rechten weg van den plicht te kunnen gaan.

Ook de leer van het recht wortelt bij Kant in het practische verstand, evenals zijn moraal en religie. Het is zijn groote verdienste ook in staatszaken te leeren: „Vraag uw verstand". Welke taak heeft derhalve de staat? „De vrijheid van allen te beschermen", opdat dit alleen aangeboren recht, dat in het verstand zijn basis vindt, tot bloei komt. De staat moet beoordeeld worden, alsof hij bij contract is tot stand gekomen. Daaruit valt af te leiden, dat er drie overheden moeten bestaan: 1. de wetgevende, die volgens het verstand alleen het volk kan zijn; 2. de uitvoerende, een door het volk daartoe benoemde persoon 3. de rechtsprekende, een vrije rechtersstand. Den staatsburger in zulk een staat moeten echter drie eigenschappen sieren: 1. de wettelijke vrijheid, d.w.z. geen andere wetten te gehoorzamen, dan die, waaraan hij goedkeuring heeft gehecht; 2. de burgerlijke gelijkheid, d.w.z. niemand te erkennen, die niet onder dezelfde wetten staat als hij; 3. burgerlijke zelfstandigheid, d.w.z. zijn bestaan niet aan den willekeur van een ander volk te danken hebben. Dus: vrijheid, gelijkheid, zelfstandigheid. Wij hooren hier de taal van Rousseau. Kant was aanvankelijk voor de Fransche revolutie. Hij staat op democratisch standpunt. Den erfelijken adel vindt hij verwerpelijk, omdat hij daarin een tegenstelling tot de burgerlijke vrijheid ziet. De beste staatsvorm oordeelt hij de constitutioneele monarchie, waar de wetgevende macht in handen van het volk is en de uitvoerende bij een regent berust. Veranderingen mogen slechts door hervormingen worden aangebracht, nooit door revolutie.

Kant's leer is dus door zijn nakomelingen niet verwezenlijkt. De door hem reeds ontworpen idee van den Volkenbond is door de vrede-fabrikanten genegeerd. En om zijn leer van den eeuwigen vrede wordt gelachen en gespot. En toch ziet men juist hierin zijn wereldomvattend idealisme in haar overweldigende grootheid. „Al bereiken wij ook dit hooge doel niet, leert hij, dan verbeteren wij toch misschien door dit streven de toestanden in het algemeen en leggen het fundament voor de geslachten na ons, om steeds nader tot dit doel te kunnen komen."

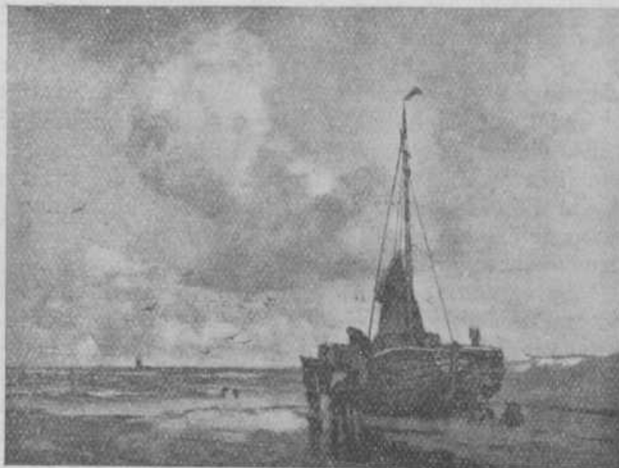
In het jaar 1790 verscheen het derde groote werk van Kant, de „Kritik der Urteilskraft". Hier heeft het denken van Kant het volmaakte benaderd en het is begrijpelijk, dat dit werk Goethe en Schiller het meest heeft aangetrokken. Het bevat de aesthetische leerstellingen van Kant, die hij ook van het verstand afleidt. Merkwaardig: Kant was geen kunstenthousiast. In zijn groote huis hing maar één schilderij, dat Rousseau voorstelde. Zelden kwam er een bloem op zijn tafel, nooit stond er een bloemvaas op zijn vensterbank. Na de begrafenisplechtigheid voor Mendelssohn was hij ontsteld over de daar gehoorde cantate, die niets dan oppervlakkig gekerm bood. Van dat oogenblik af heeft hij geen concert meer bezocht. Den studenten verzocht hij, geen pianolessen meer te nemen; want dat kostte geld en nam te veel tijd weg van de studie.

En deze man, geen kunstenaar en geen vriend van de kunst, ontdekte de aesthetische wetten, die thans nog beteekenis hebben. Wat hij over het schoone en verhevene, over het genie en de kunst schrijft, moet men in zijn werken lezen. Men zal er gemakkelijk den weg in vinden, wanneer men tevoren zijn schitterend geschrift heeft gelezen: „Beobachtungen ueber das Gefuehl des Schönen und Erhabenen".

Zoo heeft Kant voor alle gebieden der beschaving vaste wetten ontworpen. Hij heeft ons doelstellingen gegeven en roept ons toe, dat wij met vasten wil naar de bereiking er van moeten streven. Vooral echter het idealisme van Kant is voor dezen tijd van beteekenis.

TER HERINNERING AAN IMMANUEL KANT

Geboren 22 April 1724 - Gestorven 12 April 1804

Pink op het strand door Jacob H. Maris.

WAAR GONG HIJ HEEN?

(West-Friesch dialect.)

Hij was zoo ziek, al weken lang,
Gien hoop meer op herstel.
Deer lag ie nou, zwak, uitgeteerd,
Og ja, hij wist 'et wel,
Dat deuze keer, de levenskracht,
Hum zaggies an verliet.
Hij kreeg verlangst, nee 't leste uur,
Weerom kwam dat nag niet?
Z'n leven was, van kind of an,
Vol zurg en onrust weest.
Dat hinderde, de ouwe man,
Op 't end wel 't allermeest.
Want ied'ren keer, as 'k bij 'm zat,
Begon hij d'r weer van.
Hij zeide: „buur, mijn levensloop,
Vind jij daar nou wat an?
Jij heuwe me al zoo lang kent,
Wat had 'k voor 'n bestaan?
Ik vraag me of, is dàt nou al,
Zel 'k niks meer ondergaan?
We leerden wel, in vroeger tijd,
Dat 't leven eeuwig is.

Maar 'k *weet* niet, ik twijfel zoo,
't Is alles duisternis...
En tog is 't net, of ik somtijds,
In 'n aare wereld leef.
Zoo helder is 't, as ik me d'r
Heel'maal an overgeef...

Deer — kijk r's goed! zien jij dat ok?...
O! wat is dat voor licht?...
Ja, ja, ik kom!... ik wil wel mee!...
Hoe glansde z'n gezicht.
Z'n hoofd viel neer, de slappe hand
Liet toen de mijne vrij.
Het was volbrogt..., dat oogenblik
Blijft me m'n leven bij.
Hij gong mit hun, die hij mocht zien
Kort voor z'n overgang.
Vanaf die tijd geloof ik weer,
En ben 'k voor „dood" niet bang.

Teun.

(A. M. C.)

DE MYSTIEKE BETEEKENIS VAN HET EVANGELIEVERHAAL

DOOR

J. K. HAPPÉ.

I.

NU wetenschappelijke navorschingen het Christendom aan den eenen kant ontbloot hebben van zijn historischen ondergrond en aan den anderen kant het geloof onzer vaderen hoe langer hoe meer een verdachte overeenkomst gaat vertoonen met andere godsdiensten, wordt het hen, die hun oogen niet moedwillig voor de waarheid gesloten willen houden, toch wel wat eng te moede.

Het gaat er inderdaad op lijken, of de dagen van het Christendom geteld zijn. Waar een eeuw geleden zeker 90 procent der menschen trouw ter kerke ging, daar kan dat aantal thans nauwelijks op meer dan 10 procent geschat worden. Het Christendom heeft zijn houvast, zijn grond verloren. Kan het ook anders?

Eeuwen lang hebben wij de Christelijke leer beschouwd als den grondslag onzer Westersche beschaving, als het eenig zaligmakende geloof, in het bezit waarvan wij ons, als de uitverkorenen des Heeren, zoo prettig en zoo rustig konden gevoelen. En nu komt plots, de een voor, de ander na er een stukje van afbrokkelen tot er eigenlijk niets meer is overgebleven van al hetgeen ons door eeuwenlange traditie heilig en dierbaar was geworden, dan een ledig omhulsel.

Nochtans trachten wij te begrijpen; klampen wij ons angstig vast aan hetgeen de voorstanders onzer gemeenten zeggen om ons vertrouwen in te boezemen en gerust te stellen. Maar het valt niet meer te ontkennen; wij zijn de enge geloofsvormen ontgroeid en zoeken daarom naar nieuwe, welke ons verstand bevredigen kunnen. Wij hebben behoefte aan een religie die den kritischen toets der zuivere rede doorstaan kan, en dat is het Christelijk geloof, althans in zijn huidigen dogmatischen vorm niet meer.

Wat hebben wij, zoo roept het logische verstand, aan een godsdienst die plagiaat pleegde op groote schaal; aan een cultus als van de heidensche zonaanbidders; aan een Christus, die misschien slechts een Chrestos was? Kan het leven van Jezus, al moge Hij dan ook bestaan hebben, ons nog als voorbeeld dienen, als er niets is, wat wij met zekerheid omtrent Hem weten?

En toch, niettegenstaande alles wat er gedaan is om het Evangelieverhaal neer te halen, blijft de religieuse mensch diep in zijn hart hardnekkig als waarheid aanvoelen, datgene waar het nuchtere verstand zich tegen verzet. Iets in ons binnenste, waarvan wij ons geen rekenschap kunnen geven, zegt ons dat wat in staat was bij tijden zulke verheven gedachten te voorschijn te roepen; momenten van bespiegelende extase ver boven het alledaagsche gedoe uit, toch onmogelijk heelemaal op een fictie, op een sprookje kan berusten.

Maar is het dan niet mogelijk te gelooven zonder het verstand geweld aan te doen? Moeten wij dan weer als van ouds zeggen: „Credo quia impossibile", Ik geloof, omdat het onmogelijk is? Is het dan volstrekt noodig verstand en gevoel gescheiden te houden, willen wij niet moedwillig het mooiste in ons zieleleven der waarheid prijs geven?

Neen, het is niet noodig. Wel dienen wij ons van bijgeloof te zuiveren, maar het waarachtig geloof kan niemand ons ontnemen, want dat is weten. Vijf honderd jaar voor de Heere Christus op aarde wandelde, was er in het Oosten een andere Leeraar, wiens moreele voorschriften in geen enkel opzicht onder behoeven te doen voor die van Jezus en die de stichter werd van een godsdienst, welke thans nog de grootste verbreiding heeft op aarde — Buddha. Toen Dezen eens gevraagd werd: „Heer, er zijn zooveel leeraren en er worden zooveel leeringen gegeven, die alle goed lijken; hoe kunnen wij daar onderscheid tusschen maken; hoe kunnen wij die leer onderkennen welke de beste is?", sprak Hij deze gedenkwaardige woorden:

„Gelooft niet iets, omdat het in heilige boeken geschreven staat. Gelooft niet iets, omdat het een oude traditie is. Gelooft niet iets, omdat goede en heilige personen het U voorhouden. Gelooft niet iets, omdat het als een geestelijke inspiratie tot U komt. Gelooft niet iets, omdat het U een analogische noodzakelijkheid toeschijnt. Gelooft niet, wat ik de Buddha, U vertel — tenzij gij het overeen kunt brengen met Uw gezond verstand. Maar zoodra gij dat kunt, handel er dan overvloediglijk naar."

Hoezeer ware het niet te wenschen, dat diezelfde maatstaf van gezond verstand ook op het Christendom was toegepast. Wij behoeven alleen maar te denken aan de inquisitie, om in te zien tot welke gruwelijke dingen het bijgeloof een mensch kan voeren; tot welke handelingen hij in naam van zijn god in staat is. Waarlijk, zooals Tollens zong (Dirk Willemszoon van Asperen):

Het wierook steeg tot 's hemels eer
Men zong een lied tot lof der kerk
Tot lof van God den Heer.
Maar God met zooveel wee begaan
Nam de offers van dien dag niet aan.

Maar nog is het tijd de Christelijke kerk van zijn onwaardige geloofsuitwassen te zuiveren en den religieusen mensch, die de waarheid moedig onder oogen durft te zien, te onttrekken aan het gevaar alle religie afvallig te worden. Nog behoeft hij zijn Jezus, zijn Heiland niet verloochenen.

Geen godsdienst gaat er boven waarheid en die

waarheid is evengoed te vinden in het Christendom als in elke andere godsdienst, zij het dan ook in verschillenden vorm. Voor wien het geestesoog is opengegaan, voor den mysticus, is geen twijfel mogelijk; hij weet en hij begrijpt. Door alle eeuwen heen heeft de kerk getracht het vrije denken aan banden te leggen en door alle tijden zijn er zieners, leeraren geweest, die hun geloof in de oude waarheden den volken verkondigden in orakeltaal, begrijpelijk alleen voor de enkelingen. Is het echter wel te verwonderen, dat gezien de profaneering van het geloof door de massa, de waarheid geheim werd gehouden? Zoolang een mensch bevrediging vindt in een zekeren geloofsvorm, heeft hij niet iets hoogers noodig. Immers, ook Jezus zeide: „Ulieden is het gegeven te verstaan de heilsgeheimen van het Koninkrijk der hemelen, maar hun is het niet gegeven, daarom spreek ik tot hen in gelijkenissen, opdat zij ziende niet zien en hoorende niet hooren zullen." (Mattheus 13 : 13)

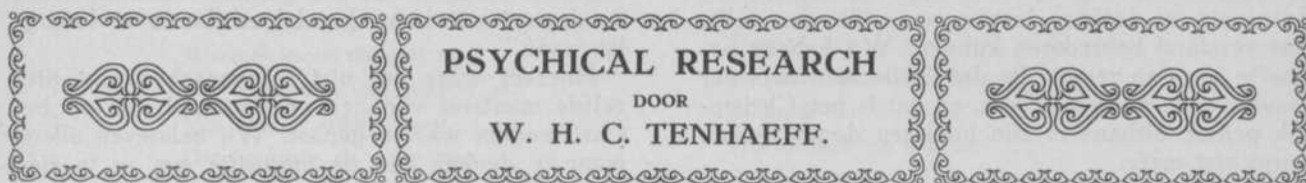
Het heele Evangelieverhaal is in een gelijkenis gegoten, een wonderschoone en treffend juiste gelijkenis. De gnostieken reeds, hebben hier duidelijk op gewezen en maakten onderscheid tusschen het somatische Christendom bestemd voor de massa en de gnosis bestemd voor hen die geen bevrediging vonden in de anthropomorphische interpretatie van de Schrift. Was dit niet geschied; was de leering van Christus nooit gesluierd geweest, dan zou deze niet toegankelijk geweest zijn voor het verstand van het volk en wellicht verloren gegaan zijn, terwijl wij nu, aan de eerbiedige piëteit, waarmede de oude geloofsvormen in hun sluiers gehuld, overgebracht werden, te danken hebben, dat de gnosis, niettegenstaande veel raar gegoochel met de waarheid in nagenoeg onvervalschten vorm voor het nageslacht bewaard bleef.

Maar gesteld eens, dat de Schrift een legende was; dat Christus nooit bestaan heeft, dat er wel eens een zekere Jezus in Palestina geleefd zou hebben, maar dat hetgeen er door overlevering tot ons gekomen is, niet der waarheid getrouw is; zou dit dan eenige afbreuk kunnen doen aan de waarde van het Nieuwe Testament?

Geenszins. Want de leeraar wordt uitsluitend gekend door zijn leerlingen. Een godsdienststichter moet noodzakelijk zijn tijd eeuwen vooruit zijn; wordt evenals alle genieën langen tijd miskend. Wat zoo iemand doet, kunnen wij niet begrijpen; is voor ons geen maatstaf waarnaar wij zijn grootheid af kunnen meten en is dus onbelangrijk. Maar wat wel voor ons belangrijk is, is datgene wat hij ons leert om ons de waarheid te helpen begrijpen.

Neem bijvoorbeeld eens zoo iemand als Multatuli. Niet dat Douwes Dekker met Jezus te vergelijken is, maar er is toch wel eenig analoog verband. Multatuli's stijl van schrijven dwingt ons de grootste bewondering af. Wordt nu aan diens literaire prestaties de minste afbreuk gedaan door te zeggen: „Een Multatuli heeft nooit bestaan" of door het zoo dikwijls gehoorde argument dat hij onbesuisd was, of immoreel handelde? Zouden de werken van Shakespeare het minst van hun waarde verliezen, indien bleek, zooals vermoed wordt, dat Lord Bacon, van wien veel kwaad verteld wordt, de werkelijke auteur was? Neen, de eenige maatstaf die wij mogen en kunnen gebruiken bij de beoordeeling van een boek is ons gezond verstand. Het is alleen de enge, kleinzielige mensch die zich in zijn oordeel over een boek of een leering laat leiden door levensbeschrijvingen van den auteur. Zoo ook met het Evangelie. Laten wij dat daarom thans eens onderwerpen aan den kritischen toets van ons gezond verstand en onbevooroordeeld trachten na te gaan, wat er mede bedoeld werd en welke verborgen waarheden het bevat.

(Wordt vervolgd).

PSYCHICAL RESEARCH

DOOR

W. H. C. TENHAEFF.

IV.

De resultaten.

d.) Het geloof aan een etherisch lichaam bij Justinus Kerner.

TOEN Friederike 19 jaren telde, huwde zij. Zij had toen reeds heel wat moeilijkheden achter den rug; haar ouders waren beiden zeer ernstig ziek geweest en zij had hen verpleegd, waarbij zeer veel van haar lichamelijke en geestelijke gezondheid werd gevergd. Het is niet onmogelijk, dat de weken, aan het ziekbed doorgebracht, geleid hebben tot de ontwikkeling van een latenten aanleg tot tuberculose.

Kort na haar verloving had zij met een zeer hevigen aanval van melancholie te kampen gehad.

In Februari 1822 overvielen haar hevige koortsen, waarin zij wartaal sprak.

De arts Dr. P. Schenk, die een studie over de zieneres schreef in „Die Uebersinnliche Welt" van Januari en Februari 1902, acht het geenszins onmogelijk, dat deze ziekte een hersenvliesontsteking was, hoewel het feit, dat de sectio cadaveris, volgens de daarop betrekking hebbende rapporten, in de hersenen geenerlei verandering kon aantoonen, hiertegen pleit. Men constateerde bij de lijkschouwing echter wel veranderingen in de longen, alsmede in de klieren van het onderlichaam. Dit alles doet aan tuberculose denken, welke ziekte, zooals bekend mag worden verondersteld, vaak gepaard gaat met storingen van het zenuw- en hersenleven.

Nadat zij de koortsen met haar mee- en nasleep doorstaan had, bevond F. H. zich verder voortdurend — enkele korte onderbrekingen van dien toestand hier buiten beschouwing gelaten — in een toestand van „slaapwaken" of somnambulisme, waaruit zij eerst door haar dood in 1829 verlost werd, en waarin allerlei eigenaardige vermogens en verschijnselen naar voren traden. Kerner spreekt hier van een zevenjarig „magnetisch" leven. Dit leven had echter verschillende „diepte-graden". [1])

Zij had in het begin dezer periode gedurende een tijdvak van achttien weken minstens twee maal, doch als regel van vijf tot zes maal, per dag hevige krampen in de borst. Men heeft haar in deze achttien weken twee en dertig maal adergelaten, terwijl men haar bovendien nog vele malen bloedzuigers op hals, maagstreek en onderlichaam zette. 18 Februari 1823 beviel zij ontijdig van een kind, dat reeds in Augustus van hetzelfde jaar stierf. 28 December 1824 beviel zij ten tweeden male. Het kind, een knaapje, bleef in leven, en had volgens Kerner eveneens het vermogen om geesten te kunnen zien.

De artsen, die van meening waren geweest, dat de moedervreugde een zeer heilzame werking op F. H. zou uitoefenen, kwamen spoedig tot de ontdekking, dat zij zich hier vergist hadden, want kort na de tweede verlossing deden zich bij de kraamvrouw hevige koortsen en dito krampaanvallen voor, terwijl de toestand van somnambulisme zich verdiepte en zij met den dag zwakker werd; haar van nature reeds overgevoelige zenuwen reageerden op de meest zwakke prikkels. Men magnetiseerde haar en ook beweerde zij wel dat een geest, die zij slechts kon zien, haar magnetisch behandelde. [2])

Profetische droomen, kristalzien, gevoeligheid voor metalen, e.d. verschijnselen spraken van haar eigenaardig innerlijk leven. In een glas water, dat op de tafel stond, moet zij in die dagen o.a. eens een rijtuig met paarden gezien hebben op een oogenblik, waarop dit nog enkele mijlen van het huis, waarin zij woonde, verwijderd was. Eerst een half uur later zou dit rijtuig voorbijgegaan zijn en men zou toen geconstateerd hebben, dat haar beschrijving volkomen met de werkelijkheid overeenkwam. (Pag. 63).

Soortgelijke verschijnselen treft men ook bij onze moderne media aan. [3])

Op allerlei manieren trachtte men verbetering in haar toestand te brengen, en naast de middelen, welke de officieele geneeskunde dier dagen kende, zocht men ook hulp bij het gebed alsmede bij de volksgeneeskunst. Niets mocht echter baten.

Ten einde raad wendde men zich nu tot Dr. Kerner, van wien bekend was, dat hij de z.g. dierlijk-magnetische heilmethode, welke reeds zeer oud is, toepaste, doch die na Mesmer's optreden weer meer in de mode was gekomen. [4])

In welhaast hopeloozen toestand kwam de arme vrouw op 25 November 1826 te Weinsberg aan. Haar tandvleesch was sterk gezwollen, terwijl het ook veelvuldig bloedde. Al haar tanden waren uit-

[1]) Op bladz. 210 onderscheidt Kerner vier „dieptegraden". Op bladz. 74, waar hij een beschrijving der zieneres geeft, zegt hij, dat ofschoon zij nagenoeg nooit in den normalen, waaktoestand, verkeerde, zij nochtans meer wakker scheen dan andere menschen. Dit in verband met het feit, dat men van den magnetischen *slaap* spreekt.

Sommige somnambulen spreken zich in denzelfden geest uit en zeggen, dat de normale (waak-) toestand een slaaptoestand is vergeleken bij den somnambulen toestand, die *slaap*toestand heet. (Zie o.a. Chardel: Physiologie du magnétisme).

Voorts meen ik hier nog even de aandacht te moeten vestigen op het feit, dat verschillende somnambulen ons vaak geheel verschillende verschijnselen vertoonen. Deleuze vestigde hier reeds de aandacht op in zijn „Instruction pratique sur le magnétisme animal". „....le seul caractère distinctif et constant du somnambulisme, *c'est un nouveau mode de perception*", zegt hij op bladz. 142 van genoemd boek. Zie ook A. de Rochas: Les états profonds de l'hypnose. Paris, Chacornac. 1904.

[2]) Dit zou dan door den geest harer overleden grootmoeder gedaan zijn, volgens hetgeen wij op pag. 62 vermeld vinden.

Ik wil er hier even de aandacht op vestigen, dat onze moderne media ook wel beweren door geesten gemagnetiseerd te worden, zooals men o.a. in Het Toek. Leven van 1899 op pag. 70 e.v. en van 1910 op pag. 321 e.v. kan lezen.

Aandacht verdient voorts het navolgende, dat Kerner op pag. 62 vermeldt:

„Een onbegrijpelijk, maar nochtans door vele geloofwaardige personen bevestigd feit is, dat in die dagen dingen, die schadelijk voor haar zouden kunnen geweest of geworden zijn, als door een onzichtbare hand uit haar omgeving werden weggenomen..."

Van een wegwerpen door F. H. zelve, bewust of onbewust, moet volgens Kerner hier geen sprake zijn geweest.

Indien dit laatste inderdaad juist is, dan doet dit veronderstellen dat de geest der grootmoeder meer dan een loutere hallucinatie was.

[3]) Zij behooren tot die groep van eigenaardige verschijnselen, die men gewoonlijk onder het hoofd „kristalzien" samenvat.

Hun verklaring moet wel hierin gezocht worden, dat het staren op kristal, of op datgene wat het kristal moet vervangen, zooals o.a. koffiedik, inkt, een glas gevuld met water, enz. bij sommige personen latente supernormale vermogens tot werkzaamheid prikkelt.

Ook het geloof in een geheimzinnige kracht, in deze voorwerpen aanwezig, welk geloof men vooral bij primitieve naturen aantreft en dat sommige proefnemers op dit gebied weten te versterken door het prevelen of laten opzeggen van tooverformules, enz., kan deze latente vermogens naar voren doen treden.

Men treft een dergelijk geloof o.a. ook wel bij enkele 17de en 18de eeuwsche schrijvers over deze onderwerpen aan, en het gaf vaak aanleiding tot allerlei koddige voorvallen als gevolg van het feit, dat de zieners hun kristal eigenschappen toedichtten, die het gansch en al niet bezat, omdat zij het inzicht misten het kristal slechts als een hulpmiddel te zien voor het opwekken van een geestesgesteldheid, of m.a.w. om dat geheimzinnig vermogen in zichzelf te erkennen.

Het is zeer begrijpelijk, dat bij een dergelijk geloof het verlies van het kristal tot het gevreesde resultaat kon leiden omdat men zich nu ging inbeelden „niets meer te kunnen zien". Evenals suggesties onder bepaalde omstandigheden stimulantia kunnen zijn, zoo kunnen zij ook onder andere omstandigheden een tegenovergestelde werking vertoonen.

Wij raken hier het gebied waarop Coué met zooveel succes werkzaam is.

[4]) Zie mijn werk: Het Dierlijk Magnetisme.

In dit verband wil ik er hier ook nog even de aandacht op vestigen, dat de zieneres een deel van haar lijden toeschreef aan het feit dat zij door zoovele verschillende personen gemagnetiseerd was geworden, alsmede aan het onoordeelkundig magnetiseeren dat sommigen hunner gedaan zouden hebben. Dit kan een les zijn voor velen in onze dagen.

gevallen. Krampen, toestanden van somnambulisme, e.d. verschijnselen werden afgewisseld door teringachtige koortsen, bloeddiarrhee en andere ziekteverschijnselen. Zij was nagenoeg niet meer in staat zich op te heffen. Kerner zegt echter, dat wanneer hij of zijn vrouw met de toppen hunner vingers die der zieneres naderden, deze hierdoor aangetrokken werden evenals het ijzer door den magneet. Het zou hem op deze wijze gelukt zijn, haar „tegen de wetten der zwaartekracht in" omhoog te trekken (pag. 183).

Op bladz. 116 e.v. behandelt Kerner het onderwerp „opheffing der zwaartekracht", als zijnde een volgens hem bij de zieneres op verschillende wijzen meermalen waargenomen verschijnsel, breedvoeriger. Wij lezen hier o.a. dat „wanneer men F. H. (in magnetischen toestand) in een bad wilde brengen, zich het vreemde verschijnsel vertoonde, dat al haar leden, ook haar borst en onderlijf, onwillekeurig begonnen te schokken, en een veerkracht kregen, die haar altijd maar weer uit het water omhoog drukte. Helpsters, die bij haar waren, deden al haar best om haar met geweld in het water terug te drukken, doch haar veerkracht werkte altoos naar boven; zij kon niet ondergehouden worden, en als men haar in een rivier geworpen zou hebben, dan zou zij zekerlijk daarin zijn blijven drijven als een stuk hout".

Zeer terecht merkt Kerner hierachter op, dat dit verschijnsel doet denken aan de waterproef der heksen, aan de „heksenwaag", alsmede aan hetgeen men wel van sommige R.K. heiligen verhaalt, zooals b.v. van de H. Theresia, van wie beweerd wordt dat zij wel door de lucht zweefde, hetgeen voor een ieder zichtbaar geweest zou zijn.

Indien Kerner in onze dagen geleefd zou hebben, dan had hij ongetwijfeld een parallel getrokken tusschen hetgeen hij hier bij de zieneres waarnam en hetgeen onderzoekers zeggen waargenomen te hebben bij media als o.a. D. D. Home en Eusapia Palladino.

(Wordt vervolgd).

Veertiendaagsch Tooneeloverzicht

door

EDMOND VISSER.

4 April 1924.

Inleiding: Wie overzichten geeft over eene bepaalde kunstsoort en „kritiek" op de uitvoerders daarvan, doet dit uiteraard subjectief. Voor de schoonheid bestaan, betrekkelijk gesproken, geen wetten. Hoe men beoordeelt: zachtzinnig of hard of op de wijze, die daar tusschen ligt, hangt af van het temperament van den beoordeelaar. Ook kan hij een alternatief stellen, — en dat is misschien het meest juiste standpunt voor den kunstrechter — hij kan de schoonheid van een kunstwerk en van de uitvoering daarvan toetsen aan een niet te verwerkelijken ideaal en wanneer deze dit (uiteraard ook al wéér subjectieve) ideaal naderen, zeggen: „Dit kunstwerk en (of) de uitvoering daarvan is goed" of slecht, indien zij dit ideaal niet naderen.

M.i. is de schoonheid zelf doel: De schoonheid is er om de schoonheid en niet om de stichtelijkheid of om de dierbaarheid. Zij is niet of heeft niet te zijn — gelijk in de Middeleeuwen — de „ancilla theologiae", de dienstmaagd, zeer zeker niet van een *bepaalde* kerkleer. Ja, de kunst *als zoodanig* is zelfs... goddeloos, in dien zin dat zij... nog niet aan God toe is (of er boven uit is, zullen anderen zeggen). Maar al is zij goddeloos, zoo is zij nog niet ongoddelijk. Kunst, godsdienst en wijsbegeerte te zamen behooren — in ruimen zin genomen — tot het rijk der Religie. Ware schoonheid — d.i. dus die, welke een bepaald persoon ontroert — veredelt dien mensch, gelijk de godsdienstige veredeld, als een beter mensch uit de kerk komt, als hij het daar gehoorde heeft doorleefd. En de wijsbegeerte of de wijsheid — want de ware wijsbegeerte voert tot wijsheid, al is deze ook niet aanwezig, ofschoon overal geldend en al is het Wanbegrip aan het Begrip inhaerent, gelijk de boosheid aan de goedheid en de duisternis aan het licht — de wijsheid doet meer dan veredelen — zij verheldert tevens en is dus de Religie bij uitnemendheid.

„De Tempel" is een religieus tijdschrift. Nu zijn er deze mogelijkheden: Ik zou een stuk (of bepaalde stukken) òf uitsluitend van den schoonheidskant uit kunnen bespreken òf van den ethischen kant òf van den wijsgeerigen. Voor een „kunstblad" zou ik de eerste methode kiezen, voor een tijdschrift voor wijsbegeerte de derde. En voor „De Tempel"? Daar ik bespeurd heb dat de redactie zich niet op *beperkt* religieus standpunt stelt — ware dit wel zoo, dan zou ik voor dit tijdschrift niet kunnen werken of wel, als ik dan desnoods mijne meening tegenover de hare zou mogen stellen —, maar daar de redactie en de geest van „De Tempel" niet die is van eene *bepaalde* gezindheid — zal ik de, door mij te bespreken stukken, al naar de geaardheid daarvan op één der drie wijzen of, waar daartoe aanleiding bestaat, hetzelfde stuk van verschillende kanten bezien, terwijl ik ook die „amusementsstukken" zal behandelen, welke een gullen lach wettigen of die „signaleeren", welke op het obsceen zijn gericht.

* * *

Aan het door mij allerhoogst te stellen schoonheidsideaal beantwoordt de opvoering van Strindberg's „Droomspel" bij de K. V. „Het Nederlandsch Tooneel" (dir. dr. Willem Royaards). Als ik mij even op een zijweg mag begeven: Wanneer de Overheid in staat ware in te zien hoe groot de cultuurwaarde van de beste tooneelspeelkunst voor de samenleving is, dan zou zij, met op zijdestelling van alles wat *formeel* recht is, zonder krenterigheid, zonder bezuinigheidsoverwegingen onzen grootsten regisseur, dr. Willem Royaards, onder wiens persoonlijke leiding bijna elke opvoering tot eene kunstgebeurtenis wordt, opnieuw en nu zonder

beperking den Stadsschouwburg moeten gunnen. Het spreekt van zelf dat ik wel weet dat het materieele meedoet, maar het geestelijke moet overwegen, ook al is Royaards nog zoo'n lastige kerel, met wien samenwerking misschien vaak moeilijk valt.

Om op „Droomspel" terug te komen: Men zou het eene feeërie kunnen noemen. Maar niet alleen goedgunstige feeën staan aan het bed van den droomer, van den dichter Strindberg, ook die van het opperste pessimisme, dat later, aan het eind van het stuk — en in dit opzicht heeft het levensinzicht van den ouderen Strindberg in verhouding tot dien van eene vroegere periode zich gecompleteerd — verhelderd wordt tot een zekere resignatie en verzoening. Voor Royaards zelf ligt de nadruk hier nog al op, want in brieven, waarvan hij mij de copie eens afstond, toen ik een boekje over hem schreef, („Onze Tooneelkunstenaars. Dr. Willem Royaards". Uitgevers Mij. „Holland", Amsterdam) geeft hij als zijne meening te kennen, dat de schrijver van „Droomspel" tot innerlijke reiniging leidt en dat hij moed en kracht tot leven geeft.

Maar vóór de verzoening bereikt is, is de droom wel een zeer booze. En ook dit ziet Royaards duidelijk in, want in het voorwoord zijner vertaling — hij is om dit werk te vertalen expres Zweedsch gaan leeren — schrijft hij ook: „De slaap, die bevrijder heet te zijn, treedt hier bijna onafgebroken als pijniger op, doch als de beklemmingen op het hoogst gestegen schijnen, keert de waaktoestand terug en verzoent den lijder met de werkelijkheid..."

De droom van Strindberg is subjectief en wie zijne autobiographische romans gelezen heeft, vindt er zeer sterk zijne eigen ervaringen in geprojecteerd — latent en onthuld — en het lijkt mij voor psycho-analytici nog zoo oninteressant niet om tot meerdere kennis van den persoon van Strindberg te komen dit werk eens onder de loupe te nemen. (M.i. ligt de eenzijdigheid der psycho-analyse hierin, dat zij de werkelijkheid te zeer onder het accent der noodzakelijkheid, der causaliteit stelt. De mechanistisch wetenschappelijke opvatting, waar het de natuur betreft, kan, naar mij voorkomt, niet zoo zonder meer worden overgebracht op zoo iets imponderabiels als de ziel is. Hetgeen niet wegneemt dat de psycho-analyse haar raison heeft. Laat ons eens even in breede trekken den inhoud van dezen grilligen droom nagaan en terloops eens even op den subjectieven kant wijzen. De dochter van god Indra daalt af naar de aarde. Zij vindt, al dalende, dat de taal der menschen niet vroolijk klinkt en Indra antwoordt haar uit den hooge:

> Vroolijk? — neen! Der menschen moedertale
> Heet klagen... Ja!... Mismoedig ontevreden
> Ondankbaar ook is het geslacht der aard!

Ziet hier al dadelijk den pessimistischen klank en god Indra noemt de nederdaling van zijne dochter eene „beproeving". Eerst komt Indra's dochter vóór een slot, waar een officier gevangen zit, dien zij wil bevrijden. Daarna in het slot. De officier zegt o.a.: „wat ik ook doe, het loopt altijd verkeerd voor me uit. Alle plezier in 't leven moet met een dubbele portie verdriet betaald worden... Agnes, als ik jou maar zien mag!"

In dezen *droom* is nu eens Indra's dochter, die hij Agnes noemt, dan weêr Victoria en later nog eene andere vrouw *het* Vrouwenideaal van den officier. Deze personen zijn in dien droom dezelfde, gesplitst, gelijk er ook geen ruimte en tijd bestaat.

Indra's dochter geeft den officier de levensles: „'t Is je plicht, om uit het duister naar het licht te streven". De officier ziet zijn Vader en zijne Moeder. Deze laatste is echter al tien jaren dood en was „eene dienstmaagd" (gelijk Strindberg's moeder. Men vergelijke den roman „Der Sohn einer Magd"). De gewone huwelijksplagerij, Strindberg's stokpaardje — misschien het sterkst uitgedrukt in zijn „Totentanz", ook in „der Vater" en in zoo vele zijner andere stukken en romans — heeft ook hier plaats. Een motief, dat Strindberg o.a. ook in „Paschen" heeft uitgewerkt, komt voor: dat iemand de schuld krijgt voor iets, dat een ander heeft misdreven. Dit schijnt ook Strindberg te zijn gebeurd en dit wierp een schaduw op geheel zijn verdere leven. Nu hoort men Indra's dochter zeggen — en dit is het „Leitmotiv" door het geheele werk —: „Het is jammer van de menschen!" Indra's dochter vraagt eene portierster, die voor een ijzeren hek met een sjaal over hoofd en schouders getrokken zit, om de sjaal. Zij gaat nu het leven der menschen bespieden. Achter een deur met een klaverblad is een mysterie verborgen. De officier wil het te weten komen, maar als hij de deur wil openen, verbiedt een agent van politie hem dit. Nu wil hij procedeeren en begeeft zich naar een advocaat. Diens gezicht draagt de sporen van groot leed. Hij is erg leelijk en men leest van zijn gezicht alle mogelijke ondeugden en misdrijven, waarmee zijn beroep hem in nauwe aanraking heeft gebracht. Hij vindt nog erger dan een moord eene echtscheiding, die dikwijls om iets zeer gerings geschiedt: „om een haringslaadje, om een in drift gesproken woord". De advocaat vraagt den officier of hij ook lust heeft gepromoveerd te worden. Deze vindt dit eene aardige afwisseling en hij en vele anderen krijgen de doktersbul, maar de advocaat wordt afgewezen en in plaats van den lauwerkrans zet Indra's dochter hem de doornenkroon op het hoofd en zij besluit, ondanks de waarschuwing van den advocaat met hem te trouwen. Weêr huwelijksmisère. De kleine dingen dooden de liefde. „Het is verschrikkelijk moeilijk getrouwd te zijn — het is moeilijker dan al het andere!... Je moet er een engel voor zijn, geloof ik!" zegt Indra's dochter. Terwijl de ruzie op het toppunt is, verschijnt de officier weer en Indra's dochter vlucht met hem. Zij komen in Schaamoever aan, eene plaats van ellende, waar men velen hun erbarmelijk leven leiden ziet. De quarantaine-meester met een zwart masker voor, is daar de heerscher. Dan komt de Dichter, de man van de verheven gedachten en... met een emmer modder in de handen.

Als Indra's dochter nu met den officier in Jubelbaai arriveert, is het ook daar niet alles. Het geluk van de een (van Alice) is het ongeluk van de andere (van de leelijke Edith), want Alice gaat er met den man, dien Edith bemint van door. De officier, ofschoon hij gedoctoreerd is, moet weer op de schoolbanken zitten (de school des levens) en weet niet meer hoe veel 2 × 2 is. De advocaat komt en wijst Indra's dochter op hare plichten. „Wat zijn die?" vraagt deze. En het antwoord luidt: „Dat is alles, waarvoor je terugschrikt! — Al, wat je niet wilt en tòch moet! Dat is afstand doen, ontberen, je zelf verzaken, heengaan... al het weerzinwekkende, kwellende..." De menschen op Schaamoever voelen hunne eigen ellende schrijnender, omdat op Jubelbaai de zon schijnt en Indra's dochter wil hen bevrijden, doch de advocaat zegt: „Beproef het! Er is eens een bevrijder geweest, maar dien hebben ze aan 't kruis genageld! Wie? Alle weldenkenden!" Deze weldenkenden (de publieke opinie of die van één mensch wellicht, die de publieke opinie smeedt) komen in het werk meer voor.

Arme kolendragers beklagen hun lot. Rijken komen voorbij wandelen om te digereeren. Nu zien wij Indra's dochter met

den Dichter, den man, die haar toch het naast verwant is, in de Fingalsgrot. Zij vertolkt het geruisch van de winden. Droom, werkelijkheid, dichting zien wij nu inéén geweven. Wat Indra's dochter heeft gedroomd, heeft de Dichter bedicht (Strindberg bedicht... een droom). De Dichter heeft eene klaagbeë van de menschheid aan den beheerscher der wereld en wil dat de dochter dit den god zal openbaren.

De deur met het klaverblad wordt geopend en achter die deur ligt niets!

Zelfs de Dichter heeft eene doodzonde op zijn geweten! Het is alles disharmonie en het somberste pessimisme, maar de verzoening komt. Indra's dochter zal het levensraadsel oplossen en zij spreekt deze wijsgeerige woorden: „In den ochtend der tijden, eêr nog de zon scheen, liet Brahma, de goddelijke oerkracht, zich door Maja, de wereldmoeder, tot paring verleiden. Die verbinding nu van de goddelijke kracht met het laagstoffelijke werd de oorzaak van den val uit den hemel". Mijne lezers, wie ooren heeft om te hooren...

De hemel trekt Indra's dochter. Zij neemt afscheid van den Dichter, van hem, die het best nog weet te leven en zij weet nu wat het is een mensch te zijn. De laatste woorden zijn:

„Vaarwel... Zeg aan uw broeders, dat ik hen gedenken
Zal, waar ik ga, en dat ik met hun klachten
In uwen naam zal knielen voor den troon.
Vaarwel!"

Er zijn nog wel enkele details onbesproken gelaten, zóó b.v. het zoo menschenkundige geval van den aanplakker, die zijn leven lang zoo zeer een schepnet en een groene vischkast had gewenscht en toen hij die illusie verwerkelijkt zag, was de werkelijkheid, nadat hij die voorwerpen eenigen tijd had bezeten, zoo veel minder dan de illusie.

De opvoering was vrijwel vlekkeloos. Mevrouw Jacq. Royaards—Sandbergen was Indra's dochter. Zij heeft die rol blank en rein en verheven vertolkt. Royaards zelf was de advocaat. Hij maakte van hem zoo geheel wat Strindberg zich gedacht moet hebben. Het was of men den kwalijken riek in den neus kreeg, dien deze man verspreiden moest door al het kwaad dat in zijn gemoed was gelegen, terwijl hij toch anderzijds èn door zijne hoogere menschelijkheid èn door het moreel verval zelf, ons het medelijden wist in te boezemen, dat ook Strindberg voor alle menschen heeft. Zeer mooi was Louis Saalborn's creatie van den officier. Bizonder in droomstemming was de vertolking van de Moeder door mevrouw Anna Sablairolles. De dichter van John Gobau was misschien iets te dor, overigens toch heel goed. En zoo ziet men dat ik — gelukkig — niets dan goeds van deze vertooning zeggen kan. Want ook de bijrollen werden uitstekend bezet.

Het was mijn plan geweest mijnen lezers een volledig overzicht te geven van wat wij deze laatste veertien dagen te Amsterdam op tooneelgebied hebben beleefd, maar ik bemerk dat de beschikbare plaatsruimte wel ingenomen zal zijn en, daar „Droomspel" het àllerbelangrijkste is geweest — al is het dan geen „première", want ook verleden jaar is het al gespeeld — vind ik in dit feit misschien eene betrekkelijke verontschuldiging voor die onvolledigheid.

PROF. DR. H. J. ELHORST. †

Den 21sten Maart j.l. overleed in den ouderdom van ruim 62 jaar Prof. Dr. H. J. Elhorst. Geboren den 21sten October 1861 te Wisch in Gelderland uit Doopsgezinde ouders, kwam hij, na te Deventer het gymnasium te hebben doorloopen, naar Amsterdam om op de universiteit en het Doopsgezind Seminarie in de theologie te studeeren. Hij legde zich spoedig op zijn lievelingsvak, hetwelk met zijn literairen en wijsgeerigen aanleg strookte, de Hebreeuwsche taal en letterkunde toe. Bijna twintig jaar, vanaf 1887, was hij predikant in verschillende Doopsgezinde gemeenten, tot hij in 1906 benoemd werd tot hoogleeraar in de Hebreeuwsche taal, oudheden en uitlegkunde, aan de Amsterdamsche Universiteit.

Een belangwekkend persoon is heengegaan, een stoere Menist, gematigd Christen en oprecht mensch met eenvoudig, vast karakter en trouw warmkloppend vriendenhart. In talrijke instellingen en vereenigingen had hij als bestuurder zitting. De groote sympathie welke hij verwierf op veelzijdig terrein kwam duidelijk aan het licht bij de teraardebestelling op Westerveld, waar een overtalrijke schare van vrienden de laatste eer bewees.

VEREENIGING VAN VRIJZINNIGE PREDIKANTEN.

Bovengenoemde vereeniging houdt haar jaarlijksch congres, onder voorzitterschap van Prof. K. H. Roessingh, op Dinsdag 29 en Woensdag 30 April in et gebouw van de Vrije Gemeente te Amsterdam.

Verschillende referaten o.a. van Prof. Heering, Dr. Annie Mankes-Zernicke, Prof. Dr. Arthur Drewes e.a. zullen gehouden worden. Hierop komen wij nog nader terug.

Zou het niet mogelijk zijn dat ook het buitenstaande z.g. leekenpubliek deze referaten kon aanhooren en men daarop de aandacht vestigde door hieraan een ruime bekendheid te geven?

Het is zoo heel hard noodig dat de meer moderne godsdienstige richting wat meer spirit krijgt, en de lauwheid, (of is dit slechts uiterlijken schijn?) plaats maakt voor een geestdriftiger religieus leven. Alles wat daartoe kan medewerken moet benut worden.

Men vestige dan in ruimen kring de aandacht op de te bespreken onderwerpen en noodige belangstellenden uit tot bijwoning voor zoover dit eenigszins mogelijk is.

BANDEN „DE TEMPEL" 1923.

Door het niet tijdig aankomen van het benoodigde linnen konden wij niet op tijd de banden gereed krijgen.

Beleefd verzoeken wij den bestellers (sters) een weinig geduld te willen oefenen, daar wij nu spoedig met de verzending een aanvang kunnen maken.

Wij belasten ons ook gaarne met het inbinden à ƒ 1.25 per jaargang. Schrijf ons even een briefkaartje, dan wordt uw in te binden jaargang bij u afgehaald.

De Administratie.

CORRESPONDENTIE.

G. v. d. T. te G.

Reden van administratieven aard noodzaakten ons den aanvang van den jaargang te bepalen op 1 April. De eerste jaargang bestaat dus uit 23 nummers. De volgende jaargangen bestaan uit minstens 24 nummers.

Advertenties midden in het tijdschrift zullen *nooit* geplaatst worden. Het door u bedoelde was geen advertentie, doch een verzoek om medewerking. Wij geven toe, dat het eenigszins advertentie-achtig er uit zag.

De band 1923 wordt u ten spoedigste gezonden.

J. Chr. H. te L.

Vriendelijk dank voor uwe medewerking. Proefns. van No. 1 zijn U toegezonden.

Door het te laat aankomen van het benoodigde papier, verschijnt tot onzen spijt dit nummer enkele dagen later.

* * *

Na het afdrukken van den inhoud, ontvingen wij het artikel over Immanuel Kant. Hiervoor ruimden wij gaarne een plaats in, en zal het artikel „Het Menschraadsel", hetwelk wij nu moesten laten liggen, in het volgend nummer worden voortgezet.